

CAPÍTOL 3

Es crea la Comissió de la Dignitat

Les coses no surten així com així, sinó que hi ha d'haver algú que decideixi moure-les, sobretot si es pretén endegar una iniciativa tan agosarada i ambiciosa com és la Comissió de la Dignitat i el seu objectiu d'aconseguir el retorn dels arxius catalans coneguts com els «papers de Salamanca». La iniciativa, en efecte, no surt del no-res, i segueix una trajectòria marcada clarament en els seus orígens per la tossuderia dels seus fundadors. A finals del mes d'octubre de 2001, en Toni Strubell i Trueta i en Julià Garcia i Muntané van donar a llum a la idea en una trobada a Torredembarra. En el transcurs de la conversa se suscità el tema de la preocupant notícia que havia aparegut al diari El País sobre l'exposició de documents catalans segrestats a Salamanca que hom pretenia de fer durant els fastos de *Salamanca 2002, Ciudad Europea de la Cultura*.

Després de la trobada els dos van cercar més informació sobre els actes que hi havia programats a Salamanca per commemorar la capitalitat cultural. Amb el pas del temps també se'ls va revelar la conveniència de recordar als ciutadans de Catalunya una de les moltes ferides obertes d'ençà de la Guerra Civil, la dels "Papers de Salamanca". Des de l'any 1995 –que es va estar proper a recuperar-los– no se n'havia tornat a parlar gaire. Per aquest motiu, els promotors van fer córrer per Internet un breu escrit perquè servís de toc d'alerta als receptors del missatge que titllava la possible exposició dels arxius catalans a Salamanca com d'«escarni»:

«Quan el 1939 les tropes colpistes guanyaren la guerra, amb la consegüent pèrdua de les llibertats del nostre poble, els arxius de la Generalitat republicana van ser confiscats i portats a Salamanca. Després de la mort del dictador es produí el retorn de la democràcia, però no el retorn dels nostres arxius.

»L'any 2002 Salamanca esdevindrà ciutat europea de la cultura. D'entre els diversos actes que s'ha organitzat per celebrar aquest fet, en destaca un d'especial interès per als catalans: l'exposició dels nostres arxius confiscats per les tropes feixistes. Aquest fet sols té un nom: escarni.

"Així és. No tan sols no ens tornen el que és nostre, sinó que, a més, exposen els arxius fent befa de totes les persones que van donar la seva vida per la llibertat i per Catalunya."

A partir d'aquell moment, es començà a fer els primers contactes amb intel·lectuals, historiadors, arxivers, escriptors i activistes culturals per saber la seva opinió sobre la possibilitat de tirar endavant una associació que sensibilitzés la societat catalana a l'entorn de la necessitat de pressionar per aconseguir la repatriació dels documents catalans.

A les darreries del mes de desembre de 2001, els promotors van decidir una cita a Barcelona –el 27 de desembre– per preparar una primera trobada amb persones de la Catalunya Central i així preparar un primer programa. En el transcurs d'aquesta trobada, en una cafeteria del Passeig de Gràcia, s'establí el dia i el lloc per a la primera reunió de la Comissió de la Dignitat: el 21 de gener de 2002 a l'Ateneu Barcelonès, al carrer de la Canuda. Allí mateix es redactà un primer esborrany d'ordre del dia i s'hi configurà una llista de persones per convocar-hi, ja que es volia comptar amb un màxim d'assistència.

El 21 de gener de 2002, es produí la primera reunió de la futura Comissió de la Dignitat. La sala que hi cedí l'Ateneu Barcelonès s'omplí de gom a gom. Entre els assistents hi havia persones a títol individual, com l'editor Enric Borràs, el director de l'Arxiu Nacional de Catalunya, Josep Maria Sans Travé, l'escriptor i periodista Xavier Borràs, o també d'altres en representació d'entitats, com ara Òmnium Cultural i Alternativa Verda, o bé d'institucions, com la Regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona i el Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya. Durant la reunió, els promotors de la iniciativa van explicar el motiu de la convocatòria, tot donant especial èmfasi a d'altres iniciatives anteriors sobre el mateix afer i a l'exposició que es volia dur a terme

a Salamanca. És en aquesta primera reunió que apareix un nom per al grup de treball basat en el mot "Dignitat", que emprà el Premi Nobel de Literatura, José Saramago, a l'hora de definir què és una «nació»: "aquell conjunt de persones que encara no ha perdut la capacitat per indignar-se" va dir.. ". Malgrat el pas de la història i el greuge històric que suposa el no retorn dels arxius catalans al seu origen, la capacitat per indignar-nos encara no l'ha perdut el poble de Catalunya. Finalment, s'acordà convocar una nova reunió l'11 de febrer per poder dur a terme la segona trobada del grup oficialment creat, com així es pot veure en l'acta:

«El dia 21 de gener se celebrà a l'Ateneu Barcelonès una reunió exploratòria sobre la possibilitat de crear un grup per protestar amb eficàcia pel tema dels Papers de Salamanca. Els convocants valorem molt positivament la resposta de la gent (més de 45 persones), la qualitat de les intervencions i l'esperit constructiu que s'hi respirà. La reunió va servir per plasmar amb tota nitidesa dues coses: primer, la indignació que sentim molts catalans davant l'espoli i la possible exposició, durant la celebració de la capitalitat cultural europea de Salamanca, dels documents robats a la Generalitat, entre d'altres institucions i organitzacions polítiques, socials i sindicals del nostre país, després de l'entrada a Barcelona de l'exèrcit colpista del general Franco el gener de 1939. I segon: la necessitat de respondre-hi».

A la reunió també s'hi va acordar que era necessari crear un grup per crear opinió pública i remoure consciències a tots els nivells de cara a denunciar el nou afront. També s'acordà que, en principi, es donaria el nom de "Comissió de la Dignitat" al grup i que es redactaria una Declaració.

L'11 de febrer se celebrà la segona reunió a l'Ateneu Barcelonès. Però aquesta vegada fou al Saló d'Actes per l'augment notable de participants respecte de la primera, no només a títol individual, sinó també d'entitats. Aquest va ser un dia important per dos motius: el primer de tots, perquè es començà a conèixer alguna cosa sobre l'exposició que s'havia de celebrar a Salamanca; efectivament, l'esmentada exposició portava per títol *Propaganda en Guerra*, i s'anunciava del 5 d'octubre al 22 de gener, on es mostrarien els fons de

l'Archivo Histórico de la Guerra Civil de Salamanca, emplaçament dels documents catalans des que va començar el seu segrest.

A la primavera del 2002, la Comissió de la Dignitat ja era un referent important a la societat catalana, arribant a ser qualificada pel diari informàtic Vilaweb -el principal del país- com l'entitat catalana més dinàmica del 2002. La Comissió s'embarcaria en tota una sèrie d'activitats encaminades a aconseguir la repatriació dels documents catalans de Salamanca, les més cridaneres de les quals van ser la campanya de suports internacionals de l'estiu del 2002, els quatre viatges de membres de la Comissió a Salamanca -dos dels quals en vols xàrter- les recepcions oficials tant al Palau de la Generalitat com al Parlament de Catalunya, a les principals universitats del país¹, a la seu central del Ministerio de Cultura -el maig del 2002- i a la Conselleria de Cultura, on ens hi van rebre la Ministra Carmen Calvo i la consellera Caterina Mieras respectivament. Les conferències i actes celebrats arreu dels Països Catalans, però també a Madrid, Sevilla i d'altres punts, serien massa nombrosos per esmentar-los tots.

Una altra tasca important seria la tasca d'informar les entitats afectades del nostre país -ajuntaments, institucions, particulars, empreses, organitzacions, sindicats etc.- que efectivament tenien els materials a l'AGGCE de Salamanca, fet que generalment es desconeixia. Aquesta tasca fou especialment important als ajuntaments. En un primer moment es va fer saber als següents municipis del Principat que hi tenien papers. Per demarcacions:

1) Lleida:

el Segrià: Albatàrrec, Lleida, Puigverd de Lleida, Sudanel, Llardecans.

la Noguera: Artesa de Segre

les Garrigues: les Borges Blanques

el Pla de l'Urgell: Castellnou de Seana, Linyola, Mollerussa, el Palau d'Anglesola

l'Alt Urgell: la Seu d'Urgell

el Pallars Jussà: Tremp

---

¹ Universitat de València, Univesitat de Barcelona, Universitat Catalana d'Estiu, etc.

el Pallars Sobirà: Sort

2) Tarragona

el Tarragonès: Altafulla, Creixell, Salomó, Tarragona, Torredembarra

el Montsià: Amposta, Freginals, Sant Carles de la Ràpita, Santa Bàrbara

la Conca de Barberà: Barberà de la Conca, Conesa, Montblanc, Rocafort de Queralt, Santa Coloma de Queralt, Santa Perpètua del Gaià, Senan, Vimbodí

el Priorat: La Bisbal de Falset, Falset, El Lloar

el Baix Penedès: La Bisbal del Penedès

l'Alt Camp: Bràfim, Nulles, Valls

el Baix Camp: Cambrils, Reus, Riudecols, Riudoms

la Ribera d'Ebre: Flix, Garcia, Móra d'Ebre, Vinebre,

el Baix Ebre: Tortosa

3) Barcelona

el Barcelonès: Barcelona, Badalona

el Maresme: Alella, Calella de la Costa, Premià de Mar, Vilassar de Mar

Osona: Alpens, Les Masies de Roda, Prats de Lluçanès, Sant Bartomeu del Grau, Sant Sadurní d'Osormort, Torelló, Vic, Viladrau

el Vallès Oriental: Bigues i Riells, Caldes de Montbuí, el Figueró, Granollers, Martorelles, Palautordera, Sant Esteve de Palautordera, La Roca del Vallès, Sant Celoni

el Vallès Occidental: Sant Cugat, Santa Perpètua de Mogoda, Sentmenat

l'Alt Penedès: Castellet i la Gornal, Sant Pere de Riudebitlles, Sant Sadurní d'Anoia, Santa Fe del Penedès

el Baix Llobregat: Gavà, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat

el Bages: Manresa, el Pont de Vilomara, Rajadell, Rocafort, Sant Fruitós del Bages

el Garraf: Sant Pere de Ribes

l'Anoia: Piera, Montmaneu

4) Girona

la Selva: Amer, Maçanet de la Selva, Riudarenes

el Baix Empordà: Bellcaire d'Empordà, Casavells (Corçà), Jafre, Parlavà, Regencós, Torroella de Montgrí

l'Alt Empordà: Darnius, Figueres, Peralada, Rabós d'Empordà, Riumors, La Selva de Mar, Siurana, Vilajuïga

el Ripollès: Campdevàrol, Camprodon, les Lloses

la Garrotxa: Santa Pau, Tortellà

Al cap de poc, però, aquesta llista de poc més de cent-vint ajuntaments es va disparar i van ser molt ajuntaments més que es va saber que tenien també documents a l'AGGCE. A tots aquests ajuntaments, juntament a totes les altres parts afectades de la què es va tenir notícia -partits, sindicats, particulars, corals, cooperatives, etc.- se'ls va informar del seu dret a recuperar els seus materials espoliats i se'ls va encoratjar a fer una petició oficial de devolució al President del Govern espanyol com a pas previ a un possible requeriment judicial de devolució, procés que en alguns casos s'està en tràmit d'endegar.

Carta adreçada a la comissària de Cultura del Consell d'Europa

Al llarg de l'estiu el Secretariat de la Comissió de la Dignitat va considerar que seria oportú d'interpel·lar les més altres instàncies culturals europees per tal que es pronunciessin sobre el fet que a Salamanca, Ciudad de la Cultura 2002 s'hi estigués promogramant l'exposició de materials robats per Franco. Va ser en aquest sentit que es va fer la següent carta a Viviane Reding, comissària de Cultura del Consell d'Europa, amb data 22 d'agost del 2002.

Distingida Sra. Viviane Reding,

Des de 1985, data en què Méline Mercuri i el Parlament Europeu van tenir la magnífica idea d'institucionalitzar l'anomenada Capital Europea de la Cultura, amb canvi anual, el projecte ha servit per a promocionar la causa de la cultura i per enfortir els vincles d'unió entre els pobles d'Europa. També ha servit per promoure el turisme cultural i per impulsar valors associats a la democràcia, la tolerància i la diversitat cultural. És, doncs, una institució que tots els europeus han de recolzar i de la qual han d'enorgullir-se. Enguany, la Comissió Europea ha proclamat Salamanca com una de les dues Capitals Europees de la Cultura. Tot i que cal estar plenament a favor de la selecció d'aquesta esplèndida ciutat

espanyola per a aquesta capitalitat, una elecció que considerem molt correcta, ens creiem en l'obligació de cridar l'atenció sobre alguns aspectes associats al programa de Salamanca 2002 que podrien topar amb un o més dels conceptes exposats més amunt.

Com sens dubte ja deu saber, el 15 d'octubre de 2002, els organitzadors de Salamanca Ciudad Europea de la Cultura 2002 han programat la inauguració d'una exposició sota el títol "Propaganda en guerra", en què es mostraran "carteles y documentos" associats a la Guerra Civil espanyola. Aquests materials s'emmagatzemen, actualment, a l'Archivo General de la Guerra Civil de la mateixa ciutat de Salamanca. D'entrada, aquesta iniciativa pot semblar encomiable. No obstant això, la veritat és que aquesta exposició ha suscitat molta oposició no només a Espanya, sinó fins i tot a nivell internacional. Efectivament, més de 600 catedràtics i professors universitaris de més de 200 universitats de tot el món han mostrat llur oposició a la manera en què es vol fer aquesta exposició (vegeu la Declaració adjunta). A això caldria afegir-hi el suport que han mostrat a la Declaració personalitats molt significatives de diferents camps, entre les quals cal distingir Frederic Mayor Zaragoza, exdirector general de la UNESCO, Francesco Cossiga, Danielle Mitterand, Mario Soares, Gloria Hooper, Rigoberta Menchú, Adolfo Pérez Esquivel, Nawal el Saawadi, Paul Preston i Noam Chomsky, així com també diverses personalitats del món de la cultura com Mikis Theodorakis, Georges Moustaki i Peter Gabriel.

Per què s'ha fet sentir amb tanta insistència aquesta oposició? La raó principal és la postura que té el Govern espanyol davant l'afer de la propietat i l'ús d'aquests materials. No s'ha tingut en compte la reprobable manera en què aquests documents van arribar a Salamanca fa 63 anys. No s'ha tingut en compte els criteris de la UNESCO sobre la necessitat que retornin als seus arxius d'origen els arxius desplaçats en temps de guerra. El cert és que una bona part d'aquests materials va ser espoliada per l'exèrcit colpista de Franco el 1939. Aquest pillatge es va produir a costa d'arxius pertanyents a institucions democràtiques com el Govern català (Generalitat de Catalunya), els ajuntaments republicans, els sindicats (com UGT o CADCI) i els partits polítics

(como ERC i PSUC). Moltes famílies van ser afectades pel saqueig d'arxius privats, com ha denunciat recentment Teresa Pàmies, autora galardonada l'any passat amb el prestigiós Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. La Dictadura de Franco va amassar aquests papers i els va trametre a Salamanca amb l'únic propòsit d'escrutar-los amb vistes a perseguir qualsevol individu que hi figurés com a cooperant de la República i de les institucions autonòmiques catalanes. Aquesta operació gegantina resultà en la confecció de més de tres milions de fitxes policíiques que alhora desembocaren en una de les operacions de repressió més brutals de las quals es té memòria a Europa. Els afusellats, empresonats i represaliats es van comptar a milers.

A pesar de la decisió d'un Govern espanyol anterior de retornar aquests documents el 1995, llur forçosa permanència a Salamanca durant un considerable període (1939-2002), avui ens ho presenta el Govern actual com a raó suficient per justificar que han de quedar-se a l'Archivo de Salamanca. Tanmateix, aquest argument resulta debades quan es considera que aquest Archivo fins fa pocs anys va ser un mer magatzem policíic i només va ser institucionalitzat en els posteriors anys noranta, possiblement com a pas previ a la no-devolució de materials confiscats per la Dictadura. Les especificacions de la UNESCO quant a la necessitat de tornar documents als seus arxius originals, després dels períodes de conflicte, mai no han estat respectades ni tan sols quan aquesta devolució s'hauria pogut fer –i es pot fer demà– sense danyar al més mínim la disponibilitat d'aquests documents a Salamanca gràcies a les més modernes tècniques arxivístiques a l'ús.

Entre 1939 i 1975 no hi va haver cap oportunitat d'exigir la devolució d'aquests documents als seus arxius i propietaris originaris perquè en aquest període hi havia una Dictadura que mantenia l'Estat allunyat de la democràcia i del marc europeu de què avui gaudeix. Però el Parlament de Catalunya i les entitats afectades per les espoliacions mai no van deixar d'exigir aquesta devolució d'ençà del mateix moment en què va renéixer la democràcia el 1978. Els experts extragovernamentals han certificat que quan es tornin els documents, l'Archivo de Salamanca no sofrirà cap dany ja que es poden conservar còpies de tots els documents retornats.

Però, al dia d'avui, les esperances d'una ràpida devolució dels documents han patit un revés molt considerable a causa de la decisió del Patronato del Archivo General de la Guerra Civil de Salamanca (en el qual, per cert, no hi ha ni un sol català) de no tornar cap ni un document a Catalunya. Trobem intolerable la decisió d'aquesta entitat governamental. No sorprèn que hagi produït una onada de protestes a la premsa (no tan sols la catalana, sinó la gallega, la basca i fins i tot als mitjans de Madrid). S'ha considerat en diferents mitjans que aquesta decisió aixeca sospites quant a la posició que manté sobre el cop d'Estat de Franco l'actual Govern espanyol. També s'ha interpretat com un gest que ben poc aporta a la cultura i a la necessitat de reconciliació i enteniment entre els pobles.

Si la institució Ciudad Europea de la Cultura va ser introduïda per millorar la causa de la cultura, per enfortir els vincles entres les nacions i els pobles d'Europa, així com per promoure els valors associats amb la diversitat cultural i la tolerància, pensem que aquesta exposició de Salamanca –tal com s'ha organitzat i pel que representa– és del tipus d'iniciatives que la Comissió Europea hauria de censurar i impedir. No tan sols pensem que hauria de ser informada de la vertadera naturalesa de l'exposició, sinó que demanem vehementment que la Comissió prengui mesures per a suspendre-la i advocar per la devolució dels documents en qüestió. Procedir d'una altra forma creiem que seria fer un flac favor a la democràcia i als valors que amb tant de sofriment han contribuït a forjar l'Europa moderna. Així, doncs, ens plauria molt tenir l'oportunitat d'expressar-li personalment el nostre posicionament sobre l'afer, i per a això li demanem, en nom de la Comissió de la Dignitat, una reunió al més aviat possible per parlar-ne.

Rebi una respectuosa salutació,

Comissió de la Dignitat

Una resposta a aquesta carta, més enllà d'una certa expressió de simpatia, simplement informava la Comissió de la Dignitat que aquesta mena d'afers s'havien de resoldre a nivell "intern" a cada estat europeu.

L'Oficina de la Comissió de la Dignitat al País Valencià

*"Darrer diumenge d'octubre:
el camí ja és ben sabut,
eixiu a la carretera
que cal aplegar-se al Puig"*

Així comença una coneguda cançó d'Al Tall, que convida a l'Aplec del Puig tots aquells que s'estimen la terra i la nació. Els assistents a la Muntanyeta del Castell, el propassat octubre de 2002, tingueren el privilegi d'escoltar la presentació de la Comissió de la Dignitat que hi feu el seu coordinador, Toni Strubell, de la mateixa manera al que s'esdevingué la nit anterior en la vetllada dels Premis Octubre. En el transcurs de l'Aplec s'acabà d'acordar, en conversa de Toni Strubell i Enric Borràs amb Josep Guia, l'obertura del Secretariat al País Valencià de la Comissió, per la qual cosa calia buscar-hi una persona idònia per a la seva coordinació.

El dia anterior, però, ja s'hi havia posat fil a l'agulla amb l'entrevista que mantingueren els membres al·ludits de la Comissió de la Dignitat amb Eliseu Climent i Antoni Gisbert, per tal que ACPV n'aixoplugués l'oficina als seus locals de la ciutat de València, tot i que els honoraris de la persona encarregada anirien a càrrec de la Comissió. ACPV, així mateix, havia fet pública la seua adhesió a la Comissió de la Dignitat, en roda de premsa celebrada el 18 d'octubre, on també es va distribuir als mitjans de comunicació una carta que l'entitat havia adreçat a la presidència de la Generalitat Valenciana, reclamant-li la seua intervenció per aconseguir la devolució de la documentació del País Valencià retinguda a Salamanca. La carta féu així:

València, 18 d'octubre del 2002

Distingit senyor,

Com segurament sabreu, entre l'abril de 1938 i l'any 1939 la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos, organisme depenent del Ministerio de la Gobernación, va confiscar nombrosa documentació d'institucions i entitats, partits, sindicats i particulars, la qual va ser traslladada a l'anomenat Arxiu de Salamanca, on es va fer servir per elaborar milions de fitxes personals i milers d'expedients d'antecedents al servei de la repressió política del franquisme. Aquest gran fitxer donava informació d'antecedents polítics i ideològics dels ciutadans i ciutadanes a l'Auditoria de Guerra, Tribunals de responsabilitats polítiques i Tribunals de depuració de funcionaris i treballadors públics o al Tribunal Especial para la Represión de la Masonería i el Comunismo, al qual succeí el Tribunal de Orden Público (TOP).

Una part important d'aquesta documentació provenia del País Valencià. En aquest sentit, us adjuntem un primer llistat de les poblacions valencianes de les quals tenim constància que van patir l'esmentat espoli. Aquesta documentació, propietat d'entitats, institucions i particulars, va anar a parar a l'actual Arxiu de Salamanca.

Creiem, per tant, que, per qüestions jurídiques (perquè aquesta documentació té propietaris legítims), per qüestions polítiques (perquè ja fa molts anys que s'acabà la guerra i la dictadura que la seguí, i és un deure democràtic reparar els mals que aleshores es van fer), per qüestions nacionals (perquè la documentació confiscada forma part de la història del poble valencià), i per qüestions ètiques (retornar un bé arrabassat per la força és un cas de pura i simple justícia), vostè, com a president de la Generalitat Valenciana, té l'obligació, tal com han fet altres governs de l'Estat, com ara la Generalitat de Catalunya o el Govern Balear, de reclamar la restitució d'aquesta documentació als seus legítims propietaris i, per tant, el retorn al País Valencià dels seus "papers de Salamanca".

Atentament,

Eliseu Climent

Secretari general d'ACPV

D'altra banda, al setmanari *El temps*, núm. 946, de data 30 de juliol, Josep Cruanyes havia publicat un article que va tenir una especial repercussió al País Valencià: "*El segrest dels documents del País Valencià*". A l'article hi resumia la intervenció espoliadora franquista realitzada durant els anys 1938-1939 al sud de la Sènia. I al número 958 del mateix setmanari, de data 22 d'octubre, Núria Cadenas publicava un ampli reportatge sobre les activitats realitzades per la Comissió de la Dignitat.

Amb aquests precedents, l'aterratge de la Comissió de la Dignitat al País Valencià, durant el mes d'octubre de 2002, es va produir com a conseqüència directa de la participació d'alguns dels seus membres a la Universitat Catalana d'Estiu i a l'acte multitudinari del Passeig de Lluís Companys de Barcelona, l'11 de setembre, on Toni Strubell hi va tornar a tenir una intervenció, ja que això va propiciar les invitacions que el PSAN i ACPV van fer a la Comissió per venir al País Valencià.

L'endemà mateix de l'Aplec del Puig, Josep Guia proposà Paula Martínez Ros per a fer-se càrrec de l'oficina de la Comissió de la Dignitat a València i, acceptada la proposta pel Secretariat, el dia 30 d'octubre ja assistiren els sotasignants a la reunió ordinària del Secretariat de la Comissió, celebrada a Barcelona. Tornats a València, l'oficina valenciana de la Comissió de la Dignitat iniciava formalment les seves activitats el dilluns 4 de novembre de 2002.

Les activitats realitzades

La tasca que hem desenvolupat ha tingut, fins avui, un doble vessant: donar a conèixer l'existència dels papers valencians segrestats a Salamanca i interessar tota mena d'entitats i persones en llur reclamació. A tal efecte, s'ha

participat en molts actes públics, des de la primera presentació de la Comissió de la Dignitat a la Universitat de València, el 26 de novembre de 2002.

Quant a contactes amb associacions i partits, es va realitzar una primera reunió informativa, el dia 13 de novembre, amb representants dels partits BNV, Esquerra Valenciana, PSAN, EUPV, Esquerra Verda i ERPV, i s'han mantingut fructíferes entrevistes amb els diputats a les Corts Valencianes Joaquim Puig (PSPV-PSOE) i Dolors Pérez (EUPV).

En tots els casos, els partits esmentats s'han mostrat molt receptius i favorables a treballar per la recuperació de la documentació valenciana i han manifestat el seu suport a la Comissió de la Dignitat. En aquest sentit, cal destacar la proposició no de llei presentada per Joan Francesc Peris, amb el suport dels altres grups d'esquerra, a les Corts Valencianes. Així mateix, en relació amb el posicionament dels partits polítics, cal esmentar la taula rodona que va organitzar, l'11 de desembre de 2002, l'Associació d'Arxivers Valencians, dins de les Segones Jornades de l'associació, amb la participació, sota la moderació exercida pel secretari de l'associació, dels diputats autonòmics David Serra (PP), Francesc Colomer (PSPV-PSOE), Dolors Pérez (EUPV) i Joan Francesc Peris (Esquerra Verda), a més de José Luis Villacañas, Director General del Llibre de la Generalitat Valenciana. En aquesta taula rodona, Peris, Pérez i Colomer advocaren per la devolució de la documentació, amb arguments tècnics basats en el principi de procedència i en la llei de patrimoni, i amb arguments polítics com ara corregir les mancances de la transició, retornar-nos un tros de la nostra història, enllaçar amb la idea salmantina de restitució d'allò que havia estat pres d'Amèrica i aplicar-la al cas dels papers espoliats per Franco, etc. D'altra banda, Serra i Villacañas es limitaren a reproduir les justificacions del govern en relació a la pretesa "unidad del Archivo" o a que la recuperació no respon a la demanda social.

A banda de les organitzacions polítiques, també algunes entitats de caire cultural s'hi han pronunciat. Així, la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals del País Valencià (FIECOV), en la seua assemblea anual, celebrada el 23 de novembre, va acordar instar la Generalitat que reclame al Govern de l'estat la

documentació incautada, amb la finalitat que siga tornada als seus legítims propietaris. També el Centre d'Estudis Comarcals "Els Ports" ha mostrat el seu interès mitjançant un escrit adreçat al Secretariat de la Comissió al País Valencià, la qual cosa s'addiu amb el fet que la comarca d'Els Ports ha estat una de les més receptives en aquest tema. Així mateix, el Claustre de la Universitat de València, el 10 de març de 2004 i a proposta dels estudiants claustrals de la Coordinadora d'Estudiants dels Països Catalans, va aprovar per 147 vots a favor, 3 en contra i 6 abstencions, una important declaració reclamant la documentació valenciana incautada.

Des del primer moment de la creació de l'Oficina a València, la relació amb els ajuntaments fou una tasca prioritària, per l'alt valor simbòlic que té el fet que siguin els mateixos municipis els qui reclamen els papers que foren espoliats. Per això, es va adequar el model de moció que ja s'havia fet servir en altres ocasions i s'ha fet arribar als regidors que s'han interessat per la qüestió.

Model de moció presentada als juntaments valencians

En finalitzar la guerra civil en 1939, el règim franquista va continuar amb la persecució i repressió de tot allò que haguera existit dins de la legalitat republicana, procedint també a la recerca i requisada de tota la documentació pertanyent a institucions democràtiques com la de diferents Ajuntaments valencians, partits polítics o sindicats d'esquerra, organitzacions socials, etc.

Segons diverses fonts, el material espoliat pels responsables franquistes va ocupar més de 700 caixes de documentació diversa del nostre país, que va ser dipositada en Salamanca en el denominat Arxiu General de la Guerra Civil, juntament amb la procedent d'espolis semblants ocorreguts en altres parts de l'Estat Espanyol.

Els documents traslladats a Salamanca es van fer servir per a elaborar tres milions de fitxes personals i milers d'expedients d'antecedents pel servei de la repressió política i social: aquest gran fitxer donava informació d'antecedents polítics i ideològics dels ciutadans i ciutadanes a l'Auditoria de Guerra, Tribunal de Responsabilitats Polítiques, tribunals de depuració de funcionaris i treballadors públics i el "Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo", que va ser succeït pel "Tribunal de Orden Público" (TOP).

Atès que, segons recents investigacions i informacions obtingudes de l'anomenat "Archivo General de la Guerra Civil Española", el municipi de _____ figura entre les més de cent localitats del País Valencià que patiren la susdita confiscació documental.

Atès que és un deure de justícia, reconegut per tots els països europeus, la repressió dels danys i usurpacions causats amb motiu de les darreres guerres europees i que, el govern de l'Estat Espanyol té, en conseqüència, el deure de compensar aquest acte d'oprobri contra les persones i institucions, retornant els documents, llibres i altra mena de publicacions i objectes que els van ser arrabassats.

Atès que la Comissió de la Dignitat ha iniciat una campanya pel retorn dels documents anomenats 'de Salamanca', la qual ha tingut l'adhesió de més de sis-centes personalitats de dues-centes universitats de set països, pertanyents al món de la cultura, la política, la història i l'art.

Atès que ja existeix un acord, pendent d'acompliment, del Consell de Ministres del Govern Espanyol, de 15 de març de 1995, pel qual es decideix el retorn dels fons als seus legítims propietaris.

Atès que, en un règim democràtic amb existència de comunitats autònomes, no té cap sentit mantindre una mena d'arxiu centralitzat i sense unitat, constituït bàsicament per materials documentals no aportats voluntàriament, sinó incautats o espoliats per les forces guanyadores de la guerra civil que s'havien rebel·lat contra el legítim govern constitucional de la Segona República Espanyola, i que el fet de deixar que aquesta situació es prolongue en el temps suposa consolidar un model d'apropiació per la força d'una documentació que és nostra.

Atès que per davant de la pretesa unitat del recentment creat "Archivo General de la Guerra Civil Española" es troba la defensa de la unitat dels arxius de les diverses entitats espoliades, que fa, per exemple, que les actes municipals d'un ajuntament han de trobar-se en l'arxiu d'aquest ajuntament i no en cap altre lloc.

Atès que el període de temps transcorregut és superior al que habitualment es considera necessari per a fer públics documents considerats confidencials i que, en tot aquest temps ja s'han tancat les ferides que la guerra va provocar i que cada poble ha de recuperar la seua memòria històrica.

Per tot açò, l'Ajuntament de _____ aprova els següents acords:

Primer: APROVAR l'adhesió a la campanya pel retorn dels "papers de Salamanca" promoguda per la Comissió de la Dignitat i que s'acompleixca sense més dilacions l'acord del Consell de

Ministres del Govern Espanyol, de 15 de març de 1995, de retornar els fons documentals confiscats durant la guerra civil.

Segon: DEMANAR al Govern Valencià, al Parlament Valencià i a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, que reclamen el retorn de la documentació confiscada.

Tercer: INICIAR els tràmits per a demanar oficialment al Govern Espanyol la devolució de la documentació incautada en aquest municipi.

Així, a poc a poc, han anat presentant-se mocions municipals i aprovant-se un bon nombre de les presentades, en alguns casos amb el vot favorable dels regidors del PP, però en general només solen prosperar en aquells ajuntaments amb majoria d'esquerres i/o nacionalista. Això ha estat el cas a les següents poblacions: Agost, Alaquàs, Alcalà de Xivert, l'Alcora, Banyeres de Mariola, Bellreguard, Benassal, Benifaió, Benimodo, Benirredrà, Càlig, Carcaixent, Castell de Cabres, Cinctorres, les Coves de Vinromà, Dènia, Figueroles, Gandia, Llucena, Moncofa, Morella, Oliva, Onda, Onil, Pedreguer, Sueca, Vilafranca, Vinaròs, Xàbia.

La relació d'ajuntaments del País Valencià amb papers incautats a Salamanca és molt extensa i la feina, doncs, no ha fet més que començar, ja que molts d'aquests ajuntaments no saben, encara avui, que han estat objecte d'un robatori històric. De moment s'han identificat els següents:

Además, Adsúbia, Agost, Agres, Aigües, Aiora, Alacant, Alaquàs, Albaida, Alberic, Albocàsser, Alcalà de Xivert, Alcàsser, Alcoi, L'Alcora, Algemesí, Alginet, L'Alguenya, Almassora, Almenara, Almoradí, L'Alqueria de la Comtessa, Alqueries, Altea, Alzira, Ares, Aspe, Banyeres de Mariola, Bellreguard, Benassau, Benassal, Beneixama, Benejús, Beniarbeig, Beniarjó, Beniarrés, Benicarló, Benicàssim, Benidorm, Benifaió, Benigànim, Benilloba, Benillup, Benimodo, Benirredrà, Benissa, Benissanó, Benitatxell, Bihar, Bicorp, Bocairent, Bolilla, Borriana, Borriol, Bugarra, Busto, Cabanes, Càlig, Calles, Callosa d'en Sarrià, Callosa de Segura, Calp, Camp de Mirra, Canet lo Roig, Carcaixent, Carlet, Les Cases Baixes, Castilla, Castell de Cabres, Castell de Castells, Castelló de la Plana, Caudiel, Cinctorres, Cocentaina, Cortes de Arenoso, Coves de Vinromà, Cox, Crevillent, Culla, Daia Nova, Dènia, Dolores, El Puig, Elda, Elx, Enguera, Eslida, Fanzara, Figueres, Figueroles, Finestrat, Formentera del Segura, Gandia, Gavarda, Godella, Guardamar, Fondó de les Neus, Ibi, L'Olleria, La Pobla Tornesa, Les Useres, Llanera de Ranes, Lliria, Llucena, Ludiente, Manises, Moncofa, Monforte del

Cid, Monòver, Montesa, Morella, Muro d'Alcoi, Mutxamel, Novelda, La Nucia, Nules, Oliva, Onda, Ondara, Onil, Ontinyent, Orba, Oriola, Orpesa, L'Orxa, Orxeta, Parcent, Paterna, Pedreguer, Pego, Petrer, El Pinós, Pobla d'Arenós, Pobla Llarga, La Pobla Tornesa, La Pobla del Duc, Polinyà del Xúquer, Polop, Quart de Poblet, Ràfol, Ràfol d'Almúnia, Redovan, Relleu, Requena, Ribesalbes, Rocafort, Rojales, La Romana, Rossell, Sagunt, Salem, Salinas, Sant Joan de Moró, Sant Rafel del Riu, Sant Vicent del Raspeig, Santa Pola, Sax, Serra d'en Galceran, Sogorb, Sollana, Sueca, Tales, Tavernes Blanques, Tibi, Torrebaja, Torreblanca, La Torre de les massanes, Torrent, Torrevella, Traiguera, Les Useres, València, Vall d'Alba, El Verger, Vilafamés, Vilafranca, La Vila Joiosa, Vilanova d'Alcolea, Vila-real, Vilavella, Villar del Arzobispo, Villena, Vinaròs, Xàbia, Xacarella, Xàtiva, Xelva, Xiva, Xiva de Morell, Xixona.

Pel que fa a les institucions polítiques autonòmiques, va constituir tota una agradable sorpresa l'acord adoptat per unanimitat per la Comissió de Coordinació de les Corts Valencianes, el dia 4 de maig de 2004, segons el qual:

Les Corts Valencianes insten el Consell que sol·licite al Ministeri de Cultura que tota la documentació original valenciana que va ser confiscada pel règim franquista, amb motiu de la Guerra Civil i dipositada a Salamanca, siga retornada a la Generalitat Valenciana.

Les Corts Valencianes insten el Consell a establir els mecanismes de col·laboració amb el ministeri perquè en l'Arxiu de Salamanca queden còpies de la documentació que es retorne a la Comunitat Valenciana als efectes oportuns.

Les Corts Valencianes rebran informació sobre el compliment d'aquesta resolució en el termini de sis mesos des de la seua aprovació.

Tanmateix, tot i la validesa i la vigència formals de l'acord, el servilisme genuflex del conseller de cultura de la Generalitat Valenciana no es faria esperar i, contradint els seus propis companys de partit de les Corts, s'afanyava a reaccionar contra l'acord i contra el dret dels valencians, opinant que no calia reclamar els papers i que aquests estaven bé allà on els havien dipositat els feixistes espoliadors.

La documentació furtada

Saber del cert el contingut de la documentació que, per exemple, un ajuntament determinat pot reclamar a Salamanca és una de les qüestions que més dificulten el procés, no tant per la reclamació política genèrica, que sempre convé fer-la i sempre té el seu efecte positiu, sinó per a la concreció de la reclamació a efectes administratius i jurídics. A hores d'ara, no es té encara una relació completa de les entitats de titularitat pública o privada que poden considerar-se part directament interessada en el tema, sense perjudici que l'espoli ens el feren a tot un país, a tot un poble, a tota una nació.

De bon començament, només teníem coneixement, a partir de la informació proporcionada per Josep Cruanyes, de quaranta-quatre poblacions valencianes amb papers a Salamanca. Després, arran de la visita que férem a l'"Archivo" durant el viatge del 12 de novembre de 2002, poguérem conèixer una relació de poblacions de les comarques castellonenques, així com el llibre *Documentación sobre la Guerra Civil en Alicante. Inventario de la serie político-social de Alicante. Archivo Histórico Nacional sección "Guerra Civil"* (Institut Gil-Albert, Diputació d'Alacant, 1983), dirigit per Maria Teresa Díez de los Rios, amb la qual cosa poguérem ampliar la llista a un total de cent cinquanta-set pobles. Darrerament, com a conseqüència d'haver pogut consultar la *Guia de la Documentación valenciana existente en el Archivo Histórico Nacional sección Guerra Civil*, elaborada per Emma Jávega Charco, la relació de municipis valencians implicats s'ha elevat a més de dos-cents, sense que encara puguem donar-ne la xifra definitiva.

La diversitat de la documentació incautada és molt gran: cartells de Josep Renau o Artur Ballester; fotografies de guerra al País Valencià de Deschamps o Kati Horna; targetes postals de V. Ballester Marco o Vorin; fulls volants d'agitació política; publicacions periòdiques com *Fragua Social. Portavoz de la CNT, Adelante. Diario Socialista de la mañana, Amanecer Rojo. Semanario de la Juventud* o *Heraldo de Castellón. Diario del Frente Popular*; llibres d'actes de lògies maçòniques com "Libre Examen" d'Alcoi, "Sol Naciente" de Vila-real o

"Librepensadores" de València; expedients d'unitats combatents al Front; documentació de partits i sindicats; etc. No hi falten molts papers íntims, personals, com ara cartes de soldats, certificacions o testaments, entre d'altres.

Visitar l'arxiu a la recerca de documentació és una experiència apassionant i emotiva alhora, en la qual no sempre trobes allò que cerques, ja que algunes caixes anuncien un contingut diferent del que realment contenen. Tanmateix, encara que et desvies de l'objectiu de recerca inicial, sempre resulta interessant trobar-te amb aquells bocins de vida destrossats per una guerra incivilitzada. Aquesta experiència hauria d'estar més al nostre abast, hauria de poder realitzar-se en la nostra pròpia casa, allà on els fets tingueren lloc, allà on hi ha més necessitat i curiositat per conèixer tots els plecs de la nostra història.

El ressò mediàtic

Des de bon començament, el ressò mediàtic que ha tingut la reivindicació dels papers valencians retinguts a Salamanca ha estat positiu. Ja la roda de premsa realitzada el dia 18 d'octubre del 2002 per ACPV va merèixer l'atenció dels diaris de València, que hi dedicaren amplis espais. Entre altres coses, se'n feren ressò de la participació en les tasques de requisa d'alguns destacats col.laboracionistes com ara Adolfo Rincón de Arellano, posteriorment alcalde de València, i Miquel Adlert, que més tard va ser un dels impulsors del secessionisme lingüístic, en companyia del seu amic Xavier Casp.

D'aleshores ençà, a la premsa ha hagut un degoteig constant de notícies relacionades amb la reivindicació dels papers (que no són) de Salamanca (vegeu annex VIII) i també Ràdio Nou i TV3 han trasmès sengles breus entrevistes. De la primera presentació de la Comissió a la Universitat de València, el setmanari de la Universitat *Nou Dize* en donà una àmplia informació, dedicant-li el titular principal de la portada i una pàgina completa a l'interior.

Les perspectives de futur

La incidència social de la reivindicació del retorn de la documentació espoliada encara és molt feble, per la qual cosa caldrà continuar durant bastant temps amb les activitats descrites suara, fins que ens trobem en circumstàncies polítiques més propícies. Amb tot, el blindatge que el govern espanyol actual vol donar-li al tema potser començarà a esquarterar-se per la via judicial ja que les persones físiques o jurídiques que puguin acreditar la propietat de determinats papers, guanyaran previsiblement la restitució d'allò que els pertany.

Tanmateix, aquesta via ensopega amb la dificultat, més amunt apuntada, de la determinació exacta dels documents que cada entitat pot reclamar, ja que, si una reclamació genèrica i inconcreta podria no ser acceptable jurídicament, una relació detallada de les pertinences incautades és ben difícil d'establir i, a més, sempre corre el risc de ser incompleta. Per això, una feina del tot complementària a la de tipus publicitari, d'agitació i propaganda, i a la dels pronunciaments polítics, és la d'esbrinar exactament, en cada cas, el catàleg de documents a reivindicar. En qualsevol cas, mantenir el tema obert i d'actualitat és la nostra missió, fins que guanyem els papers i alguna cosa més. Potser hi haurà condicions més favorables amb el canvi de govern._

La campanya de suport internacional

Des de la seva creació el gener del 2002, la Comissió de la Dignitat tenia clares dues coses: 1) que per aconseguir el retorn dels papers, la importància dels mitjans de comunicació seria fonamental; 2) que per moure els mitjans de comunicació -i de retruc la pròpia opinió pública catalana, caldria recórrer a estratègies innovadores i d'impacte mediàtic. Des del primer dia l'estratègia es va basar en evitar allò que respongués a una disseny clàssic de campanya, i es va pensar en la via més efectiva i, alhora, ambiciosa. La vida del suport internacional.

Es tractava de fer una Declaració internacional que pogués rebre el suport de personalitats –sobretot universitàries– de tot el món. D'aquesta manera es buscava la legitimació a la nostra lluita a través de l'aval de persones de solvència acadèmica. Tot un equip de persones associades a la Comissió de la Dignitat es van posar en marxa a la primavera del 2002, per aconseguir aquests suports.² Es tractava de fer arribar a personalitats i acadèmics la següent Declaració i demanar-hi la seva adhesió:

Suport a la Comissió de la Dignitat

"Els signataris d'aquesta Declaració – professors universitaris de diverses disciplines–, havent estat informats del fet que l'Archivo General de la Guerra Civil, situat a Salamanca, està constituït en gran part per documents acumulats pel Servicio de Recuperación de Documentos, una entitat establerta pel dictador militar, general Franco, per incautar-se dels materials espoliats de manera selectiva durant i després de la Guerra Civil i que, a partir de 1940, s'utilitzaren com a una de les principals fonts d'informació per portar a terme, mitjançant tribunals especials, una onada de repressió sense precedents contra els demòcrates;

"Assabentats de la intenció dels organitzadors de les festivitats que s'estan programant arran del fet d'ésser Salamanca Ciutat Europea de la Cultura 2002, per incloure-hi una exposició sobre Propaganda en Guerra entre el 5 d'octubre i el 22 de desembre, en la qual s'exhibirà una part d'aquesta documentació, sense haver demanat cap mena de permís, ni obtingut el consentiment, dels legítims propietaris d'aquests papers (la Generalitat de Catalunya, Ajuntaments catalans, partits polítics, individus particulars, etc.);

---

² Entre d'altres, van ser especialment actius Imma Albó, Anna Almazán, Xavier Borràs, Lluís Estrada, Jesús Fernández, Joan Ferrer, Julià Garcia, Abel Maruny, Antoni Martínez, Montserrat Milian, Agustí Ribas, Marta Rojals, Toni Strubell, Rafael Tixé i Ramon Vilardell. També van col·laborar en aquesta recerca de suports Carles Castellanos (Catalunya), Noam Chomsky (Estats Units), Susan DiGiacomo (Estats Units), Martina Milla (Estats Units), Jaume Garriga (Argentina), Josep Guia (Catalunya del Sud), Fèlix Martí (Amics de l'Unesco), Paul Preston (LSE Anglaterra), Joan Ramon Resina (Cornell, Estats Units), Til Stegman, (Alemanya), Jaume Soler (alcalde d'Arbúcies), els amics de Catalonia in Melbourne, la COPEC, les Comisiones de la Verdad (diversos de Sud i Centreamèrica) i la xarxa Alba de les Brigades Lincoln, entre molts d'altres.

"Ja que el Govern espanyol ratificà (el 9 de juny de 1960) l'Acord Internacional de l'Haia tocant la Protecció de Bens Culturals en Ocasíó de Conflictes Armats (del 14 de maig de 1954), el qual decreta la immunitat dels béns i el deure que obliga els posseïdors dels mateixos a protegir-los davant qualsevol tipus de demanda o apropiació que siguin, o no, el resultat de conflictes internacionals;

"Ja que el Consell Internacional d'Arxius de la Unesco ha declarat repetidament que els legítims propietaris tenen el dret de recuperar documents que s'han robat com a botí de guerra o de conflicte armat (Resolució 46/10 de l'Assemblea General de l'ONU, 1991);

"I ja que, del 1978 fins avui, els representants elegits pel poble català, juntament amb el mateix Parlament de Catalunya, han votat unànimement (Resolució del 18 de maig de 1989) i han reclamat reiteradament la devolució dels documents robats, tant públics com particulars;

"Creiem que estem totalment en el nostre dret de donar suport a la campanya de la Comissió de la Dignitat i d'exigir a les autoritats espanyoles que:

"Compleixin, sense més dilacions, la decisió presa pel gabinet del Govern Espanyol (15 de març de 1995) perquè es restitueixin els documents; i

"Suspenguin i retirin del programa Salamanca 2002 l'exposició Propaganda en Guerra si no arriben a obtenir l'aprovació explícita de les autoritats catalanes."

La llista de notables

Per encapçalar la llista, el Secretariat va pensar que seria bo comptar amb els noms d'algunes persones referencials del món acadèmic, polític i social. Persones que ajudessin a prestigiar la causa i que potser ens ajudarien a ser més escoltats. Aquesta llista, que es va anar engruixint amb el temps, va

incloure el suport de les següents personalitats, entre les quals cal destacar dos excaps d'Estat i dos premis Nobel:

Hebe Bonafini (presidenta de Madres Plaza de Mayo), David Cardús (catedràtic de Medicina, Texas Bates University), Noam Chomsky (catedràtic del MIT), Francesco Cossiga (president emèrit d'Itàlia), Françoise David (presidenta de la Federació de Dones del Quebec), Peter Gabriel (músic), Gloria Hooper, (baronessa, membre de la Cambra dels Lords), Federico Mayor Zaragoza (exsecretari general de la Unesco), Rigoberta Menchú (premi Nobel de la Pau), Danielle Mitterand (presidenta, France Libertés), Georges Moustaki (músic), Joan Oró (científic de la NASA), Sgouridis Panagioty (vicepresident del Parlament grec), Adolfo Pérez Esquivel (premi Nobel de la Pau), James Petras (catedràtic, Binghampton), Paul Preston (catedràtic, LSE), Joan Rigol (president del Parlament de Catalunya), Nawal El Saadawi (escriptora egípcia), Mario Soares (expresident de Portugal), Mikis Theodorakis (músic), Virginia Tsouderos (exviceministra d'Afers Estrangers de Grècia), Howard Zinn (catedràtic emèrit, Boston University).

El ressò als mitjans de comunicació

Quan la notícia d'aquests suports es va publicar, va crear un autèntic cop mediàtic a la premsa, no sols a Catalunya, sinó a tot l'Estat. Un periodista americà va descriure la campanya com "l'intent més seriós de col·locar la causa catalana en el mapa del món dels darrers vint-i-cinc anys". S'havia escollit el marc del Paraninf de la Universitat Central de Barcelona per presentar, l'11 de juny de 2002, el suport internacional rebut en un acte presidit per Joan Tugores i al qual assistiren representants de famílies afectades pels robatoris i representants dels principals partits afectats o que donen suport a la Comissió. Hi prengueren la paraula Toni Strubell, coordinador de la Comissió, el director general de Patrimoni de la Generalitat, Marc Mayer, l'historiador i pioner dels viatges d'historiadors a Salamanca, Anscari Mundó, i el catedràtic emèrit de Southampton, Henry Ettinghausen. Mitjans poc avesats a donar una visió gaire entusiasta del catalanisme van haver d'informar àmpliament del fet. *La Vanguardia*, per exemple, va col·locar un sobretítol en lletra vermella a la

primera pàgina anunciant la notícia: «Manifiesto mundial por los “papeles de Salamanca”». A la pàgina 40 sortien fotos de Noam Chomsky, Paul Preston, Mario Soares i Peter Gabriel al costat d'una crònica de Josep Maria Sòria que s'intitulava «Intelectuales de todo el mundo exigen el retorn de los “papeles de Salamanca”». *El País* va donar molt menys relleu a la notícia, però hi aparegué una crònica que anunciava: «500 personalidades de 47 países apoyan la devolución de los “papeles de Salamanca”». L'acte de l'11 de juny també va rebre tractament de primera plana a l'*Avui* i la primera pàgina de cultura – sencera– era encapçalada pel titular: «Suport mundial al retorn dels “papers de Salamanca”», il·lustrat per les fotos de cinc de les personalitats: Rigoberta Menchú, Adolfo Pérez Esquivel –els dos premis Nobel–, Noam Chomsky, el cantant Peter Gabriel i Danielle Mitterand.

Missatges de coratge

A part del fet en si d'adherir-se a la Declaració³, molts signataris internacionals feien arribar missatges de suport a la Comissió de la Dignitat. Aquests en són una petita mostra que demostren l'enorme solidaritat internacional que el tema dels "Papers de Salamanca" ha concitat arreu del món.

És important que els 'Papers de Salamanca' es reintegrin al poble. La Memòria és història i vida dels pobles, i és necessari tant per al present com per al futur que es puguin valorar i conèixer els esdeveniments viscuts a Espanya. Rebeu una salutació fraternal de Pau i Bé.

Adolfo Pérez Esquivel
Premi Nobel de la Pau.

Us agraeixo la vostra invitació. Signo amb orgull la vostra petició. Al plaer de poder-vos conèixer a Barcelona.

Francesco Cossiga
President emèrit de la República Italiana, senador vitalici.

Vull aprofitar l'oportunitat per expressar la meva apreciació per aquesta important iniciativa que la Comissió de la Dignitat es proposa realitzar amb l'objectiu de recuperar importants documents històrics desapareguts de Catalunya durant la Dictadura de Franco.

Mario Soares
Expresident de Portugal.

En nom de la senyora Rigoberta Menchú, presidenta de la nostra Fundació, volem associar-nos de la manera més compromesa possible amb el noble propòsit de restituir aquella part tan important i dolorosa de la història d'Espanya als seus legítims propietaris: les víctimes. Per la nostra part, i a la llum de la recerca de la justícia per al genocidi guatemalenc, ens hem proposat d'impulsar un gran centre documental de la Memòria Històrica de tots aquells casos en els quals la tragèdia viscuda per diversos pobles pugui quedar documentada i

³ Per una llista completa, mireu l'Apèndix.

salvaguardada per reivindicar la veritat i la dignitat de les causes de les víctimes i aportar proves de valor judicial a l'eventual obertura de casos davant la justícia sota la figura de la Jurisdicció Universal en els casos de crims comesos contra la humanitat. Podeu comptar, per tant, amb l'adhesió personal i institucional de la Fundació Rigoberta Menchú per a la campanya de recuperació dels "Documents de la Sang". Salutacions solidàries.

Alfonso Alem Rojo

Director executiu de la Fundació Rigoberta Menchú.

Si us plau, rebeu la nostra adhesió, com també la de les associacions que representem, a la restitució a Catalunya del patrimoni històric dipositat a Salamanca.

Gala Rebés

Al Sur del Sur, Plataforma contra la Impunitat i pels Drets Humans., Espanya.

La retenció dels papers catalans a l'arxiu de Salamanca no tan sols és un crim contra la història, sinó un insult a les víctimes del feixisme. Dono tot el meu suport als qui s'esforcen per aconseguir el seu feliç retorn als arxius catalans, d'on mai no haurien d'haver sortit. Havent estat seguint aquest cas, que compta amb totes les meves simpaties, he recomanat a Michael Albert, director de Znet, que ells difonguin una declaració de suport, potser la mateixa que em vàreu enviar.

Noam Chomsky

Catedràtic del MIT

Estic encantat d'enviar el meu suport incondicional a aquesta causa tan lloable, malgrat ésser jo, més que no pas estrictament un universitari, un vell investigador al Parlament escocès al servei d'un diputat del Partit Nacionalista d'Escòcia. Visc a Oban, a l'Alta Escòcia, i l'any passat vaig visitar Barcelona durant el meu primer viatge a Catalunya.

Kenneth McColl

Ayrshire, Escòcia.

En primer lloc voldria expressar el meu suport al moviment per a la devolució a Catalunya dels papers catalans retinguts a l'arxiu de Salamanca. Aquests materials arxivats a Salamanca van ser espoliats i escrutats per una gent que buscava «proves» de crims, com ara el fet d'haver pertangut a organitzacions d'esquerres, maçòniques, catalanistes o simplement democràtiques. Aquests arxius actualment retinguts a Salamanca constitueixen la base de dades que facilità la repressió portada a cap els anys 1940 sota la infame Ley para la represión de la masonería y el comunismo. El fet que l'arxiu de Salamanca no torni aquesta documentació als seus legítims propietaris no es pot qualificar sinó d'escandalós. L'argument que pretenen utilitzar en la seva defensa és que ara forma part d'un arxiu valuós. Emperò, qui impedeix que es restitueixin els originals i que es facin còpies per a mantenir la integritat d'aquell arxiu? Aquesta hauria estat la solució més justa i democràtica, i han passat 25 anys perquè es portés a terme.

Paul Preston

Catedràtic d'Història de la London School of Economics i principal historiador anglosaxó sobre la Guerra Civil.

Dono el meu suport a aquesta campanya per les raons que expliqueu en el vostre missatge.

Thomas N. Bisson

Universitat d'Harvard, EUA.

Recolzo plenament els esforços de la Comissió de la Dignitat i del Centre Unesco de Barcelona per recuperar els documents emportats el 1939 per l'exèrcit de Franco i que encara no s'han retornat als seus propietaris legítims: els arxius del govern català, biblioteques universitàries, sindicats, partits polítics, etc.

François-Pierre Gingras

Universitat d'Ottawa.

Al meu entendre, aquests documents formen una part integrant de la història de Catalunya. Per tant, seria totalment raonable que es tornessin a Catalunya per poder ocupar un lloc en un museu o arxiu català.

Auke van der Goot

Historiador, Ministeri de l'Interior, Holanda.

Vaig enviar el vostre missatge a tots els estudiosos americans que conec i que es preocupen per Catalunya. Espero que això ajudarà. Que la campanya vagi bé! I gràcies per haver pres aquesta iniciativa. Mereixeu la Creu de Sant Jordi!

Martina Milla Bernad
Universitat d'Emory, EUA.

Vull demostrar el meu suport per l'esforç català de recuperar els papers de Salamanca.

Thomas Harrington
Trinity College, Hartford, EUA.

Envio aquest missatge per expressar el meu suport a la campanya organitzada pel senyor Strubell, que està lluitant perquè el Govern espanyol retorni al seu legítim propietari els documents de la Generalitat de Catalunya.

Cristina Sanz
Universitat de Georgetown, EUA.

Vull donar el meu suport a l'esforç que està fent la Comissió de la Dignitat per repatriar la documentació pública catalana espoliada pel règim franquista. Després de tants anys és inexcusable que les autoritats espanyoles continuïn retenint propietat pública robada pels feixistes. A més a més, el fet que aquests documents s'haguessin utilitzat per a perseguir i assassinar representants d'un govern legítim hauria de fer pensar.

Jan Reinhart
Universitat de Rutgers, EUA.

És totalment inacceptable que un govern espanyol democràtic, que mereixi aquest qualificatiu, retingui com a botí de guerra documents que pertanyen al govern autonòmic de Catalunya. Incloure'ls en una exposició de 'propaganda de guerra' constitueix un insult a la memòria dels catalans que moriren en defensa de la República i als molts que es van veure obligats a exiliar-se o que patiren repressàlies a mans del règim de Franco. Utilitzar aquests documents d'aquesta manera només fa que la Guerra Civil espanyola continuï present, obstaculitzant així que la transició democràtica s'acabi de completar.

Susan DiGiacomo
Amhurst College, EUA.

Els faig arribar el meu suport i la meva solidaritat més profunds a aquesta iniciativa. Els desitjo molts èxits!

Silvana Piga
Universitat de San Andrés, Argentina.

Maleïts siguin tots aquells qui pretenen robar als pobles fins i tot la seva memòria! Condemnats siguin els qui amb la seva hipocresia continuen gaudint dels fruits que el feixisme va extreure de la nostra carn nafrada! Solidàriament, des d'un país que sap per què pateix.

Jorge Rodolfo Busch
Universitat de Buenos Aires, Argentina.

Un arxiu és una eina important de recerca, i dono el meu ple suport al vostre anheli de veure'l tornar a Catalunya!

Daniel Pfeiffer
Universitat Pau Sabatier, Tolosa de Llenguadoc, França.

Com que tinc experiència de la guerra (com a ciutadà, no pas com a soldat!) a l'antiga Iugoslàvia (sóc croat), conec casos comparables del mal ús d'arxius. A Iugoslàvia n'hi ha hagut exemples a tots tres (o quatre) costats del conflicte, i encara perduren. Cal que passin anys perquè es puguin corregir aquestes coses i perquè les ànimes puguin quedar satisfetes. Però mai no es pot aconseguir sense pressionar constantment governs i organitzacions. És per això que dono el meu suport més ferm a esforços com el vostre. Les víctimes tenen dret, si més no, que es faci aquest últim acte de dignitat al seu honor. Cal que se sàpiga la veritat, ja que (per més que la paraula veritat és molt elàstica, sobretot en temps de guerra) toca als representants de les víctimes, i no als torturadors i botxins, decidir què s'ha de fer amb els arxius. Què hauria

passat si s'hagués deixat que els alemanys i els austríacs s'haguessin ocupat dels documents d'Auschwitz i dels altres camps de mort nazis?

Miljenko Cemeljic

Universitat de Potsdam, Alemanya.

M'agradaria moltíssim donar el meu suport a la vostra campanya, però voldria demanar-vos que considereu la possibilitat d'incloure-hi el retorn de tots els tresors que s'han robat a un nombre immens de països durant tants períodes d'invasió, colonització i explotació. Tenim a Europa una enorme quantitat de tresors que vàrem robar de l'Àfrica del Sud. Durant segles s'han espoliat els jaciments arqueològics d'Egipte per proveir els museus i les col·leccions particulars d'Europa i dels Estats Units, i sens dubte ha passat el mateix amb l'Amèrica del Sud. Pocs d'aquests països tenen la força per a demanar amb eficàcia el retorn del que és seu. Si eixampleu la vostra campanya podreu enfortir també la seva veu.

Brian Garman

Universitat de Rhodes, Sud-àfrica.

Pel que m'expliqueu del cas dels papers de Salamanca, de la campanya que s'ha organitzat per al seu retorn a Catalunya i del treball de la Comissió de la Dignitat, estic d'acord que es tornin al seu legítim propietari, el Govern de Catalunya, els documents robats l'any 1939 per l'exèrcit de Franco. Espero que aquest missatge pugui servir per a ajudar la vostra causa.

Robin Palmer

Universitat de Rhodes, Sud-àfrica.

Dono el meu suport total als seus esforços per recuperar aquests papers i col·locar-los en un arxiu degudament constituït.

Kay McCormick

Universitat de Cape Town, Sud-àfrica.

Rebeu un suport total a la vostra causa. És deplorable que no s'hagin tornat aquests documents tan importants. Us agrairia molt que m'informéssiu com puc fer que la meua veu sigui més efectiva en la vostra campanya.

Nelia Saxby

Universitat de Cape Town, Sud-àfrica.

Estic molt content d'afegir el meu nom en el més calorós suport a la vostra campanya, les finalitats de la qual comparteixo totalment.

David Blackburn

Universitat d'Harvard, EUA.

Voldria donar el meu suport a la seva causa. Nosaltres a Sud-àfrica sabem què vol dir passar per un procés de democratització. Que tingueu sort!

Piet Erasmus

Universitat del Free State, Sud-àfrica.

Una salutació ben forta!

Hassan Banhakeia

Universitat Mohamed I, Oujda, Marroc.

Amb aquest missatge em solidaritzo amb la vostra campanya. Com a ciutadà argentí, no puc deixar de tenir present el patiment i el dolor de milers de republicans exiliats al meu país. Al llarg dels anys, milers de militants catalans donaren una aportació inestimable a les lluites populars a l'Argentina. La campanya per a la recuperació dels documents i per a la reconstitució de la memòria popular a Espanya i a Catalunya és la lluita de tots els que lluitem, com els nostres companys de la dècada dels trenta, a l'Argentina, a Europa i a tots els continents, per un altre món, que és possible i necessari.

Emilio Horacio Taddei

Coordinador acadèmic del Consell Llatinoamericà de Ciències Socials (Buenos Aires).

Vull exigir el retorn als seus legítims propietaris dels papers catalans que es van robar al final de la Guerra Civil i que ara s'han de considerar com a material d'arxiu.

Nathaniel Smith
Franklin and Marshall College, Lancaster, EUA.

No coneixia el cas que m'assenyaleu, però m'adhereixo de tot cor a la vostra crida. No entenc per què aquests documents catalans no haurien de ser restituïts a Catalunya.

Maurizio Punzo
Universitat dels Studi di Milano, Itàlia.

Declaro que, si s'han infringit reglamentacions de la Unesco, recolzo plenament les reivindicacions de la Comissió de la Dignitat perquè els anomenats «papers de la sang» siguin tornats als seus arxius originals. Al mateix temps he de dir que no estic tan d'acord amb la perpetuació d'un esperit de conflicte que confon el 2002 amb el 1950 i es plasma, de part de Madrid, en una retòrica que pretén tractar Catalunya com una província insubmisaa, i de part de Catalunya en un discurs catalanista que pretén tractar Espanya com un país estranger que hagi enviat les seves tropes d'ocupació als PP.CC.

Hans-Ingo Radatz
FALTA UNIVERSITAT

Els desitjo èxit amb el retorn dels papers. Segons sembla, es tracta d'una terrible injustícia que s'ha permès perdurar massa temps.

Ralph Summy
Universitat de Queensland, Austràlia.

Us dono el meu suport de tot grat. No es tracta únicament d'una instància científica racional, sinó del respecte per la història i de les arrels polítiques i culturals dels ciutadans catalans. Us demano que em tingueu informada.

Giuliana Laschi
Universitat dels Studi di Milano, Itàlia

M'adhereixo a la vostra petició per al retorn d'aquests arxius robats. Considero la idea del govern espanyol de no tornar-los als seus propietaris legítims i d'utilitzar-los per als seus propis propòsits com una ofensa intolerable, tant a la democràcia en general com a la lluita per la democràcia per part dels espanyols i, en particular, dels seus investigadors.

Alf Johansson
Professor d'Història Econòmica, Universitat d'Oslo, Noruega.

He rebut la petició de la Comissió de la Dignitat i em solidaritzo amb la vostra crida per al retorn dels documents. Si no s'arribés a aconseguir, representaria reforçar el feixisme franquista i similars.

Tahar Mansouri
Universitat de la Mannouba, Tunis, Tunísia.

Estic de tot cor amb la vostra campanya. Potser us resultaria útil contactar amb la Universitat d'Islàndia, la qual, juntament amb el govern islandès, als anys 1950 i 1960 lliurà batalla amb els danesos perquè els retornessin els manuscrits que s'havien dut a Dinamarca durant el període colonial. Islàndia guanyà el debat i es retornaren tots els manuscrits.

Astvaldur Astvaldsson
Universitat de Liverpool, Anglaterra.

Que els vostres esforços tinguin èxit! Els grecs també volem que els britànics ens tornin les escultures del Partenó.

Domna Pastourmatzi

Em fareu un favor si afegiu el meu nom a la vostra petició per la restitució d'aquests materials arxivístics catalans. Francament, m'estranya que el rei Joan Carles I no s'hagi ocupat ja d'aquest abús escandalós d'autoritat. Ara que ja és mort aquell malparit d'en Franco, potser la meva consciència em permetrà finalment visitar Espanya!

Eric A. Arnold
Universitat de Denver, EUA.

Us prego que em tingueu informat de la campanya. Tinc uns sentiments molt profunds pel que toca a aquesta qüestió, ja que, a començament dels norantes, quan residia a Barcelona, em vaig veure obligat a viatjar a Salamanca per consultar precisament aquest arxiu.

Chris Ealham

Universitat de Wales, Cardiff, País de Gal·les.

Vull expressar el meu suport. Ja és hora que aquests documents es tornin al lloc on legítimament pertanyen. Assabentaré els meus col·legues de la vostra campanya.

Caragh Wells

Universitat de Bristol, Anglaterra.

Donem suport, amb convicció absoluta, a la creació de la Comissió de la Dignitat i esperem que tingui la força necessària per aconseguir els seus objectius. Amb solidaritat i identitat.

Nilda Tincopa Montoya

Equip de Defensa i Assessoria Camperola, Organisme de Defensa dels Drets Humans.

Des de la Comissió de la Veritat i Reconciliació del Perú, saludo la creació de la vostra Comissió de la Dignitat, tot esperant que aconsegiu les reivindicacions que us proposeu.

Viviana Valz Gen

Seu Central, Comissió de la Veritat, Perú.

Gràcies pel vostre missatge sobre els papers de Salamanca, els quals jo ignorava completament. Dono tot el meu suport a la Comissió de la Dignitat en el seu intent de rectificar una injustícia tan palpable i antiga. Crec que les autoritats haurien de tornar l'arxiu immediatament als seus propietaris legítims i demanar-los disculpes.

Richard A. Cardwell

Universitat de Nottingham, Anglaterra.

Us agrairia que afegíssiu el meu nom a la llista dels que exigeixen la devolució dels «Papers de la Sang» de Salamanca. El seu retorn és d'una importància vital. És una qüestió de justícia, de precisió històrica, de conservació de la veritat per al futur. Dono el meu suport incondicionalment als vostres esforços. Si us plau, digueu-me què més puc fer per a ajudar-vos.

Mark Leier

Director del Centre d'Estudis Laborals

Universitat Simon Fraser.

Crec que pertoca als governs conservar tota la documentació oficial del passat. La seva responsabilitat és molt més gran quan els documents han estat polititzats per a ser utilitzats per a finalitats diferents de les que s'havien proposat aquells qui els van crear. Els papers catalans s'han de tornar a Catalunya per ser posats a l'abast dels investigadors.

Nicholas Canny

Universitat Nacional d'Irlanda, Galway, Irlanda

Escric per donar el meu suport a la campanya pel retorn dels «Papers de Salamanca». Com a especialista en la història de Portugal al segle xx, estic plenament convençuda que aquest tipus de documentació, relativa a aquest període de la història de la península Ibèrica, hauria d'estar ubicada en la seva localització apropiada i amb un màxim d'accessibilitat.

Norrie MacQueen

Senior Lecturer, cap del Departament d'Estudis Polítics, Universitat de Dundee, Escòcia.

M'afegeixo amb molt entusiasme a la petició absolutament legítima per la restitució a Catalunya dels «Documents de la Sang». Van ser robats i explotats de manera criminal. El Govern espanyol té el deure de reparar aquesta injustícia tan extremament greu i al mateix temps respectar l'autonomia de Catalunya en el que posseeix de més preciós: la seva cultura, el seu passat..., els seus propis arxius.

Edmond Orban

Universitat de Montreal, Quebec, Canadà.

Amb molt de gust expresso el meu suport a la Comissió de la Dignitat, en companyia d'acadèmics d'arreu del món que demanen que siguin restituïts als seus autèntics propietaris els documents que es van confiscar i es van utilitzar per encarcerar i, en alguns casos, assassinar espanyols que donaven suport a la República legítimament constituïda. És indignant que aquests documents es guardin encara tancats a Salamanca, tants anys després de la fi del règim franquista, ja que això dona la impressió que a Espanya encara es vol suprimir la informació.

Shirley Mangini

Universitat de Califòrnia, EUA.

Declaro que no ha de sorprendre el robatori comès per les autoritats espanyoles amb la documentació catalana acumulada a Salamanca, si bé no per això deixa de ser indignant. La síndrome de l'imperi continua dominant en l'ànim del Govern espanyol actual, per més d'una raó hereu del franquisme. Frustrats per la real impossibilitat de recuperar el seu paper hegemònic sustentat en la plata sostreta a Amèrica, sens dubte faran valer en el que els queda el dret de conquesta.

José María Muria

Director del Colegio de Jalisco, Guadalajara, Mèxic.

Els agraeixo haver-me enviat els textos relatius als documents robats. Pel que expliquen, no entenc com hi pot haver algú que no estigui d'acord amb els seus plantejaments. L'únic que no entenc és per què es refusen a tornar aquests papers a Catalunya. Sembla ser que no hi hauria d'haver cap mena de dubte. De tota manera, tenen el meu suport si pensen que els pot ajudar una veu que prové d'Israel en aquest temps tan horrorós per a la nostra regió.

Moshe Zuckermann

Catedràtic de la Universitat de Tel-Aviv, Israel.

Amb aquesta envio el meu ple suport a les iniciatives pel que fa referència als «Papers de la Sang». Espero que es prendran les mesures oportunes, ja que la cultura, en el sentit més ampli de la paraula, és la cosa més valuosa que posseeix la humanitat!

Hans Keman

Universitat d'Amsterdam, Holanda.

Subscribo vigorosament la vostra causa. Al meu entendre, tenir accés als arxius històrics constitueix un dret humà bàsic en qualsevol democràcia avançada. Quant a mi, la meua investigació tracta de la policia secreta d'Alemanya Oriental i he observat amb molta inquietud com, des del març del 2002, degut a la pressió exercida pel Govern alemany i per l'excanceller Helmut Kohl, aquells arxius, que estaven oberts als estudiosos, tornen a estar efectivament tancats. És important que es faci pensar en les serioses conseqüències que resulten de les accions d'aquells que tenen el poder de restringir l'accés als arxius públics.

Anthony Glees

Universitat de Brunel, Anglaterra.

Afegeixo la meua protesta a les moltes que s'han fet davant la incapacitat persistent per part del govern espanyol de restituir a Catalunya els arxius que foren saquejats a Catalunya per les tropes nacionals de Franco a la fi de la Guerra Civil i utilitzats per la Dictadura franquista per oprimir, perseguir i fins i tot eliminar molts dels que havien intentat defensar la democràcia contra el feixisme.

Henry Ettinghausen

Catedràtic emèrit de la Universitat de Southampton, Anglaterra.

Feu el favor d'afegir el meu nom a la llista d'acadèmics que exigeixen al Govern espanyol que torni els documents robats a Barcelona l'any 1939. Com a amant de la ciutat i del seu passat heroic, estaré molt contenta de figurar-hi.

Christine Stansell

Universitat de Princeton, EUA.

Vull expressar el més complet suport a la lluita per la devolució per part del Govern Espanyol de la documentació saquejada a Barcelona l'any 1939 i que mai no s'ha tornat als seus legítims

propietaris. Voldria que sabéssiu que no esteu sols i que seguirem acompanyant-vos en la vostra justa lluita.

Manuel Ortega Hegg

Teniu el meu suport per a qualsevol petició. Els meus pares són exiliats de la Guerra Civil.

Victoria L. Garcia

Universitat de Princeton, EUA.

De missatges de suport n'han continuat arribant centenars més de tot el món durant els anys 2002-2004.

El suport d'Espanya

Donar suport a la posició catalana en l'afer de la recuperació dels documents catalans dipositats a Salamanca no ha estat una praxi gaire generalitzada des de fora de Catalunya. I per bé que no hagi estat tampoc una prioritat de la Comissió de la Dignitat buscar aquest suport, si més no en termes quantitius, sí que va ser un aspecte d'importància dialèctica indubtable al llarg de la campanya durant l'any 2002.

Tradicionalment, la solidaritat d'Espanya amb Catalunya ha estat un tema espinós, un tema que molts considerarien una contradicció en el mateix plantejament de la qüestió. Alguns ideòlegs fins i tot han arribat a suggerir que l'anticatalanisme és un dels principals ressorts ideològics de l'espanyolisme. Amb la mateixa lògica amb què Ortega y Gasset va donar expressió a la seva filosofia de la «*conllevancia*» –una actitud que consistia a tallar d'arrel qualsevol concessió autonòmica per evitar-ne de futures, per no crear-ne «precedents»–, l'actitud espanyola predominant en l'afer de Salamanca es podria resumir amb un «*niega, que algo queda*», potser amb l'adaptació que en féu Rubert de Ventós el 15 d'octubre de 2002: «*Archiva, que algo queda*». Certament, més enllà de qualsevol realitat arxivística o de cap criteri científic just, els polítics espanyols d'un color i de l'altre han vist en el contenciós dels papers catalans dipositats a l'arxiu de Salamanca un filó electoral que permet explotar el sentiment anticatalà que perviu en una part de la població local, un sentiment en gran part nascut de l'enveja d'una regió tradicionalment deprimida econòmicament –no per cap responsabilitat, caldria apuntar, dels catalans–, però incapaç d'enfrontar-se a les raons profundes de la seva depressió.

Curiosament, per als capitostos castellans, aquesta política d'apropiació de documentació d'alt valor simbòlic per al poble català sembla haver-se convertit en un recurs polític aparentment preferible a la vertebració d'una autèntica política d'equiparació econòmica, industrial i demogràfica entre les diferents «autonomies» de l'Estat.

El tema de Salamanca, certament, ha desbordat els confins d'un mer debat sobre el lloc més adequat on ubicar uns documents i ha passat a ser una veritable qüestió d'Estat. Ja en l'any 1978, van ser molt eloqüents en aquest sentit unes declaracions de Ricardo de la Cierva, aleshores ministre de Cultura en el Govern d'Adolfo Suárez, quan va dir que retornar els arxius catalans – reclamats per Josep Benet – era «trossejar la història d'Espanya, i d'això a la partició d'Espanya hi ha un pas». Disset anys després, el 1995, el president Aznar va desenterrar el mateix discurs per dir que si tornaven els papers catalans de Salamanca, «es posava en qüestió la mateixa nació espanyola». Aquesta és l'actitud, en definitiva, que ha persistit en bona part de les reaccions oficials de l'Espanya profunda a la petició catalana, des de les inqualificables paraules «*son vuestros por derecho de conquista*» pronunciades per Torrente Ballester a Salamanca el mateix 1995, fins a tot el rosari de declaracions i accions dels alcaldes, presidents regionals i provincials castellanolleonesos sobre l'afer. Potser el moment que els catalans podríem considerar més insultant fou quan, l'any 1995, l'alcalde socialista de Salamanca, senyor Málaga, manà vigilar la porta de l'antic monestir de San Ambrosio –avui seu de l'Archivo General de la Guerra Civil– amb un parell de policies municipals, com si els catalans fóssim una banda de lladregots de camí ral.

En aquests aspectes, és especialment greu haver d'apuntar que no hagi estat solament el Partit Popular qui ha volgut legitimar els robatoris franquistes de documents catalans, sinó que també ha advocat aquesta política el mateix partit socialista –el PSOE– tot i haver patit en la pròpia pell la crueltat de la repressió i l'espoli de documentació per part de l'exèrcit colpista de Franco a partir de l'any 1939. És la trista prova que ens indica que a l'Estat espanyol prima més el discurs nacionaltotalitarista espanyol que no unes consideracions ideològiques basades en la solidaritat, el rebuig a la brutalitat repressora

feixista i la solidaritat amb la destrucció de la unitat d'arxiu dels arxius republicans i històrics de múltiples institucions, entitats i particulars catalans. Només tenen en compte el concepte d'unitat d'arxiu impulsat i defensat pels franquistes, paral·lelament amb els interessos gremials dels arxivers de l'Archivo Nacional i, molt concretament, dels arxivers de Salamanca.

Però, més enllà de les misèries de l'electoralisme irresponsable i de l'explotació de l'anticatalanisme per justificar un espoli de documents, hi ha hagut d'altres actituds nascudes al si de la societat espanyola que contrasten radicalment amb la dels polítics majoritaris. En primer lloc cal destacar la solidaritat de Teresa Carvajal, regidora independent pel PSOE a la mateixa ciutat de Salamanca.⁴ La primera notícia que la Comissió de la Dignitat tingué d'aquesta modèlica lluitadora pel patrimoni castellano-leonés –filla de Sahagún– fou una carta apareguda a *La Vanguardia* dies després de la primera visita de la Comissió de la Dignitat a Salamanca. A la carta, titulada «Desde Salamanca», Teresa Carvajal es queixava del boicot oficial que havia envoltat la roda de premsa de la Comissió a Salamanca el 14 d'octubre de 2002. L'aparició de la carta va ser com un sobtat flaix de llum, tenint en compte com havia estat de complet el boicot a la primera roda de premsa; que tota una regidora de Salamanca fes pública la seva opinió s'interpretava com un senyal que, més enllà del rebuig oficial, hi podia haver més receptivitat a la petició catalana de la que a primera vista es podia copsar.

A partir d'aquell moment, tot i que no va poder assistir a l'acte del dia 14 –ningú del seu partit (oficialment convidat per correu electrònic, per correu ordinari i per telèfon)⁵ no la n'havia informada–, la relació entre Teresa Carvajal i la Comissió de la Dignitat s'ha anat enfortint. Va fer d'amfitriona d'honor, pràcticament, de la segona visita de la Comissió, quan es realitzà la protesta contra la inauguració de l'exposició *Propaganda en Guerra*, el 12 de novembre de 2002. Al vespre va organitzar una conferència improvisada de Carles Fontserè i Toni Strubell al mític Ateneo de Salamanca. També va participar, en

---

⁴ A les darreres eleccions municipals, Carvajal es va presentar per Los Verdes, els quals no van obtenir representació a l'Ajuntaments per un escàs marge de vots.

⁵ En trobareu la referència a l'Apèndix documental: «Una visió salmantina sobre l'arxiu i la repressió».

el tercer viatge, amb una encesa intervenció en favor del diàleg i una crítica a l'actitud de les autoritats locals i la seva «falta de cortesia» envers la Comissió de la Dignitat. La col·laboració i els intercanvis amb Teresa, a partir d'aquest moment, són constants i enriquidors.

Una altra carta apareguda a *La Vanguardia*, el 26 d'octubre de 2002, ens revelà un altre suport interessant provinent de Salamanca i favorable a les posicions defensades per la Comissió de la Dignitat: la del doctor José A. Frías, director del Departament de Biblioteconomia de la Universidad de Salamanca. Aquest acadèmic apuntava en aquesta carta que a Salamanca hi ha més suports per al retorn dels documents catalans que no pas el que sembla: «En molts camps», diu, «hi ha professionals que des de fa temps hem defensat la restitució dels papers a Catalunya i així ho hem manifestat». Apuntava, a més a més, que li semblava preocupant que en la decisió de mantenir els documents catalans a Salamanca no s'hagués comptat per a res amb l'opinió del seu Departament – el de Biblioteconomia i Documentació– i afegia que ell considerava que els papers de Salamanca són un «botín de guerra» que caldria «restituir al més aviat possible als seus legítims propietaris».

El suport del periodista salmantí Aníbal Lozano a les posicions de la Comissió també ha estat un fet destacable i el cas en què més clarament s'han manifestat la intolerància i l'agressivitat de les forces vives salmantines. Aníbal Lozano va publicar un article favorable al retorn a Catalunya dels documents en la seva columna al diari *Tribuna de Salamanca* el 13 d'octubre de 2002, on apuntava: «(...) El que no pot oblidar-se sota cap pretext és l'origen que conforma el mateix Arxiu i per a què va servir fins i tot en els anys de postguerra, que no va ser per a altra cosa que per alimentar la repressió continuada durant quaranta anys. (...) És com l'herència moral del que se'ls va arrabassar i, davant això, no hi hauria d'haver clàusula que n'evités la devolució. (...) Per una altra banda, no és de rebut creure que si Salamanca busca el referent de la modernitat subjecti les regnes d'uns papers originals confiscats».

Després de la publicació d'aquesta columna, a Lozano se'l va privar de fer la seva col·laboració a *Tribuna de Salamanca*, la qual cosa va ser compensada per *La Vanguardia* amb la publicació d'una columna setmanal en el diari barceloní, fet que honora aquest rotatiu. Una de les seves primeres columnes en aquest diari va ser un encès elogi de Carles Fontserè, amb qui va dinar posteriorment. Aníbal Lozano ha estat en contacte permanent amb la Comissió i ha assistit als diferents actes que ha convocat a Salamanca.

Teresa Carvajal i Aníbal Lozano representen el bo i millor d'aquella tradició castellana que parteix de l'esperit liberal i de la igualtat entre els pobles, que s'oposa a aquella inèrcia que fa prevaler l'esperit del «dret de conquesta» de Castella damunt les altres comunitats nacionals de la Península. Representen aquella tradició liberal castellana, tan important o més que l'altra, però que ha quedat minoritzada per les dictadures i la cara militarista, austera i integrista que la història predominant ha fet aflorar i dominar en aquelles terres. Ambdós lluiten, des de les seves militàncies cíviques, per uns mitjans de comunicació castellans democràtics i transparents, per una Castella liberal que reclami allò que és seu –patrimoni, història, esperit de poble– però que rebutgi el caciquisme rapinyaire i la seva traducció política en la «*conllevancia*» i l'esperit centralista.

En una entrevista de Xavier Ayén a *La Vanguardia* (18-10-2003), Aníbal Lozano formulava així la seva crítica a l'ambient polític existent a Salamanca: «Aquests papers han suposat tortures i mort per a molta gent, també per a salmantins, i és un imperatiu moral que tornin als seus orígens. Salamanca està mostrant que encara és una ciutat summament conservadora, defensant l'indefensable... Hi ha por. En aquesta societat molts no manifesten el que pensen. Jo sí que ho faig. Per què no ho hauria de fer? És que per ventura no som lliures?..., la dreta salmantina no té res a veure amb la de Gallardón o la de Catalunya, ¡ja ens agradaria!, aquí volen conservar el que Franco no va donar quan ens va convertir en bastió feixistoide durant la Guerra Civil».

Sense sortir de Salamanca, també cal destacar la posició del partit Izquierda Castellana i el seu suport a la Comissió de la Dignitat. Aquest grup ja va fer

costat a la Comissió en la seva primera visita a Salamanca el 14 d'octubre de 2002. Igualment, dirigents locals d'aquest grup van ajudar a portar la pancarta de protesta contra la inauguració de l'exposició *Propaganda en Guerra* el 12 de novembre següent. Izquierda Castellana fins i tot va muntar un acte a favor del retorn dels papers a Catalunya. Amb més de tres-centes persones de públic, hi van participar en Borja de Riquer i en Josep Maria Sans Travé, per part catalana, i també hi participà –amb l'ajut de diapositives retolades en català– el professor Jose Luis de las Heras, del Departament d'Història Contemporània a la Universidad de Salamanca i dirigent local d'Izquierda Castellana. La resposta de públic –tot salmantí–, majoritàriament d'estudicants i d'intel·lectuals, va ser sorprenent, tant quantitativament com qualitativa, i els aplaudiments a favor dels arguments catalans constants. José Luis de las Heras, al llarg dels anys 2002-2004, ha escrit múltiples articles i cartes en suport dels plantejaments de la Comissió de la Dignitat i ha participat en debats de tot tipus. Juntament amb el professor Frias, va ser present a la presentació de la Comissió de la Dignitat a la Universitat de València el juny de 2002, on va fer un vibrant discurs.

Ja a nivell d'Estat, durant l'estiu de 2002, el suport espanyol a la posició de la Comissió de la Dignitat es va veure reforçat -sempre dins certa "marginalitat"- per un manifest de suport firmat per més de 100 catedràtics i professors universitaris de 25 universitats diferents i publicat al diari *El País*. La carta-manifest demanava que l'Estat espanyol actués d'acord amb els tractats internacionals a què s'ha adherit (el Conveni Internacional de l'Haia sobre protecció de béns culturals en cas de conflicte armat i la Resolució 46/10 de l'Assemblea General de l'ONU) i que el Govern espanyol complís l'acord del Consell de Ministres de 15 de març de 1995, que acordava el retorn a Catalunya dels arxius catalans. La carta demanava, igualment, la suspensió de l'exposició *Propaganda en Guerra* perquè «no es realitza amb el permís degut (...) de la Generalitat de Catalunya i de les institucions, entitats i particulars afectats pels saqueigs franquistes de 1939».

Tot i el suport de renom com el rebut de Javier Tusell, Gaspar Llamazares i Miguel Rodríguez i Herrero de Miñón, el suport espanyol al retorn dels Papers va rebre poca atenció als mitjans, la qual cosa confirmava una certa tendència

dels mitjans espanyols a tancar files al voltant d'un afer que començava a remoure massa consciències i a ser incòmode. Més enllà del seu suport a aquest manifest, Javier Tusell i Herrero de Miñón també han estat clarament actius amb la problemàtica dels papers de Salamanca. Ambdós no només s'han adherit a la Comissió de la Dignitat i a la seva Declaració, sinó que han exposat repetidament la seva opinió en diverses entrevistes i articles.

Una visió salmantina sobre l'arxiu i la repressió

Un dels suports més consistents que ha trobat la Comissió de la Dignitat en el seu anhel de ser "entesa" a Salamanca ha estat el Professor d'Història Moderna de la Universitat de Salamanca, José Luis de las Heras. Creiem interessant de reproduir aquí la seva opinió en forma d'un article publicat en diversos mitjans el mes de maig del 2004.

"Res no va tenir a veure la ciutadania salmantina en la creació de l'Arxiu ni en el desencadenament de les circumstàncies polítiques que ho van fer possible. Per tant, cap raó tenim per defensar la permanència de la documentació confiscada a Salamanca. Una altra cosa és que la població fos manipulada sense escrúpols l'any 1995 per fer anticatalanisme fàcil i per a satisfacció dels qui desitgen conservar el més possible l'edifici polític aixecat després de la victòria militar de 1939. Salamanca era en els anys trenta una fosca capital de província, sense valor estratègic especial per cap motiu. No obstant això, el desenvolupament de la guerra va acabar per convertir-la en residència dels principals caps de l'«Espanya Nacional». Estava lluny dels teatres de combat i tenia l'avantatge de limitar amb una frontera amiga, la del Portugal salazarista. Per això va ser el marc elegit en principi per celebrar-hi dues reunions importants de la junta militar.

"A partir de l'1 d'octubre de 1936 Franco va fixar la seva residència en la ciutat, en el palau cedit amablement pel bisbe Pla i Deniel. Per aquestes dates l'esmentat general era cap de l'Estat de la zona revoltada. De sobte Salamanca, que era una tranquil·la capital de província, es va convertir en la

capital política i militar d'un règim nascut de la violència. Es va militaritzar el poder i l'espai. Les diverses forces militars instal·lades en la ciutat van ocupar gran quantitat d'edificis públics i privats, sense que hi hagués claredat en el grau de voluntarietat o de requisita existent en la cessió dels mateixos. Unitats de l'exèrcit de Franco, la Legió Cóndor d'Alemanya i la Truppe Volontarie de Mussolini, juntament amb les milícies falangistes i la Guardia Civil van convertir tota la ciutat en una gran caserna. En el Casino es va instal·lar una caserna general, la Facultat de Medicina es va convertir en oficines dels alemanys i els italians.

"Radio Nacional de España, l'emissora oficial de Franco, va començar a emetre al gener de 1937 des del Palau d'Anaya, avui Facultat de Filologia. L'emissora va ser portada per la Legió Cóndor de l'exèrcit nazi i depenia de la Junta de Prensa y Propaganda, organisme que en aquell temps dirigiria el general Millán Astray. A la Universitat es va portar a terme una depuració bàrbara. Per Decret d'11 de novembre de 1936 es va ordenar «una reconversió total i profunda en el personal d'Instrucció Pública», a fi d'«extirpar tant les falses doctrines com als seus apòstols». El rector Miguel de Unamuno va ser nomenat president de la Comissió Depuradora de Responsabilitats Polítiques en el districte universitari salmantí (províncies d'Àvila, Càceres, Salamanca i Zamora).

"Com a conseqüència dels treballs d'aquesta comissió van ser castigats greument els següents catedràtics: José Antón Oneca (Dret Penal), Wenceslao Roces (Dret Romà), José de Benito (Dret Mercantil), José Camón Aznar (Història de l'Art), Alvaro Calvo (Dret Mercantil), Laureano Sánchez (Dret Romà), Godeardo Peralta (Anatomia). A tots ells cal sumar un altre catedràtic represaliat: Casto Prieto Carrasco, alcalde de Salamanca, executat pels militars revoltats en un dels seus primers actes lliberticides. Alguns d'ells havien tingut càrrecs de rellevància en l'administració republicana o eren afins a ideologies progressistes i d'esquerres.

"Quan es va crear el primer govern de Franco, amb Ramón Serrano Súñer com a ministre de l'Interior, es va publicar un Decret de 26 d'abril de 1938 regulador del Servicio de Recuperación de Documentos. La Delegación del Estado para

la Recuperación de Documentos (DERD) va quedar sota la dependència del Ministerio del Interior, mentre que la Delegación de Servicios Especiales es va mantenir vinculada a la Casa del Generalísimo. L'OIPA es va integrar en Recuperació de Documents i en la pràctica va deixar d'actuar. A ningú se li ocultava que la funció principal de l'arxiu era acumular informació amb fins clarament repressives. El propi Franco va arribar a dir públicament al novembre de 1938 que havia elaborat una llista amb els noms de més de dos milions d'enemics. Efectivament, la documentació conservada, ordenada i processada a Salamanca va servir per a aportar infinitat de proves de càrrec en els Consells de Guerra i els processos incoats pel tribunal Especial per a la Represión de la Masonería y el Comunismo creat en 1940.

"Comunament s'ha cregut amb freqüència que Salamanca i altres ciutats de l'altiplà nord de Castella van ser feus de la reacció que van seguir entusiàsticament el moviment feixista del 18 de juliol. Aquesta ha estat la visió interessada que durant dècades va difondre la Dictadura. És cert que Salamanca va constituir un bastió conservador important. No obstant això, també és cert que les organitzacions del Front Popular tenien un important suport a la ciutat i a la província, com es demostra, per exemple, pel fet de tenir un alcalde d'Izquierda Republicana i una notabilíssima influència del Partit Socialista. La majoria de la població de Salamanca no va tenir res a veure amb els sediciosos, tret que van ser les seves primeres víctimes innocents. La repressió inicial no va ser portada a terme per les tropes, sinó per la Guardia Civil i per esquadres falangistes. No obstant això, les autoritats militars van donar suport i impunitat a les execucions extrajudicials, pallisses, detencions il·legals i els escarments públics a les dones. Les principals víctimes van ser les autoritats de la República, els quadres de les organitzacions populars, els mestres d'ensenyament i els jornalers del camp que havien donat suport la Reforma Agrària.

"La devolució dels anomenats papers de Salamanca als seus legítims propietaris és possible, necessària, justa, democràtica, útil per a acabar amb les impunitats de la guerra civil i convenient per al desenvolupament de la

democràcia i el bon enteniment de pobles germans, com són el poble castellà i el poble."

José Luis de las Heras.

La jornada del 15 d'octubre

La jornada del 15 d'octubre va ser la primera ocasió que la Comissió de la Dignitat ha convocat una gran concentració de protesta contra el segrestament continuat dels documents catalans a Salamanca. La jornada no es va triar a l'atzar sinó que s'hi ajuntaven una sèrie de factors, dels quals destacaven dos: el fet que era la data escollida, inicialment, per inaugurar l'exposició *Propaganda en Guerra* com a part de la programació de Salamanca 2002; i, de retruc, pel fet que era el LXII aniversari de l'afusellament d'En Lluís Companys, president de Catalunya, fet que, de més, afegia llenya al foc de la data.

La Comissió de la Dignitat va dissenyar una jornada de reivindicació al carrer en col·laboració amb l'Associació Conèixer Catalunya (ACCAT). La jornada tractava de fer saber al Govern espanyol el disgust de les institucions i del conjunt de la ciutadania catalana pel fet que el Ministerio de Cultura, a través d'entitats associades, hagués fet públic, unes setmanes abans, la seva decisió unilateral de no retornar a Catalunya cap document de l'Archivo General de la Guerra Civil de Salamanca.

La convocatòria de protesta va tenir dues parts: una primera concentració davant de la Delegación del Gobierno, a la seva seu del Passeig de Colom, davant del Pla de Palau, a dos quarts de vuit del vespre. I una segona part amb un acte públic a la plaça del Rei, davant la impossibilitat de comptar amb d'altres espais més amplis en aquell moment concret.

La protesta del Pla de Palau va ser un acte senzill en què es va llegir una carta dirigida al president del Govern espanyol, una carta que recollia i expressava la indignació de poble català davant el no retorn dels papers catalans segrestats a Salamanca. El regidor de Sallent –i locutor de ràdio Sallent– en va llegir el text.

La lectura d'aquesta carta-manifest va ser massivament seguida per milers de persones. En plena lectura el Pla de Palau estava ple de gent i encara n'arribava de totes les direccions. Entre el públic s'hi veien molts polítics de tot l'espectre polític –llevat del PP– i personalitats de la vida pública catalana. En acabar-ne la lectura, la carta va ser lliurada a la recepció de la Delegación del Gobierno.

Després d'aquest lliurament, la gentada que es trobava al Pla de Palau es va començar a desplaçar a través del passeig del Marquès de l'Argentera per enfilejar els carrerons cap a Santa Maria del Mar a través del carrer de l'Argenteria, travessar la Via Laietana, pujar pels carrers de Llibreteria i del Veguer i arribar, finalment, a la Plaça del Rei, on estava previst de fer –a dos quarts de nou– un acte sota el títol «Diguem no a la foscor del neofranquisme». Els observadors diuen que la Via Laietana va quedar una mitja hora llarga col·lapsada amb la gent que feia el trasllat. Malauradament, quan el cap d'aquesta gernació va arribar a la Via Laietana, ja es va començar a trobar que els carrers de l'altre costat quedaven totalment plens de gent; senzillament, no es podia entrar a la plaça, l'única que s'havia pogut negociar amb l'Ajuntament per a un acte d'aquestes característiques. El resultat va ser que la plaça Sant Jaume, juntament amb quasi tots els carrers adjacents, van haver de servir per encabir tota la gernació. Com deia la crònica de la revista *El Temps*, la gent «gairebé no podia creure el que es va trobar. I és que a la plaça del Rei ja no s'hi cabia de cap manera». Segons aquesta mateixa crònica, «la majoria dels assistents va seguir l'acte des dels carrers del voltant, des de finestres i balcons, des de la plaça de Sant Jaume» on, per cert, amb l'ajut del regidor Jordi Portabella, s'hi havia pogut col·locar altaveus a darrera hora perquè la gent pogués seguir l'acte. Aquesta gran resposta de públic es pot considerar un gran èxit de convocatòria per al catalanisme, sobretot tenint en compte els minsos mitjans amb què s'havia pogut comptar per fer-ne la crida. Escassament es va comptar amb el boca-boca, amb un sol anunci al diari *Avui* i la magnífica «novetat» del correu electrònic, a més del suport de múltiples portals d'Internet, com Vilaweb, Osona.com, Raco Català, Freecatalonia, etc.

L'acte «Diguem no a la foscor del neofranquisme» va ser presentat per Joel Joan, jove actor català de gran projecció i protagonisme, entre d'altres de la telesèrie de TV3, líder d'audiència i premiada als Ondas del 2002, «Plats Bruts». Va saber congeniar perfectament la fermesa del discurs amb el to adequat –informal i enèrgic– per a un acte de masses d'aquest perfil. En un acte que tenia «Diguem no» com a lema no hi podia faltar la presència de Raimon i la seva cançó del mateix títol: *Diguem no!* La seva interpretació va ser un dels moments àlgids i més emocionants de la vesprada, amb el públic emocionat seguint les estrofes a ple pulmó i amb l'encesa de bengales, moment que l'endemà donà la fotografia de primera plana a diversos mitjans de comunicació. Després, tres-cents membres de la Federació Catalana d'Entitats Corals van cantar una nova versió –ara a cor– de la mateixa cançó. El públic agombolat a la plaça i tota la zona propera va tornar a corejar-ne les estrofes, creant un ambient elèctric que després van recollir les televisions i les ràdios en l'intens seguiment que es va fer de l'acte. Seguidament, va ser una afectada pels robatoris dels arxius, Teresa Pàmies, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, qui va adreçar-se al públic en nom de la Comissió de la Dignitat per llegir el manifest "No a la foscor del neofranquisme", una lectura feta amb sentiment i força.

A part de la intervenció de Raimon i els cors, l'acte també va comptar amb una altra intervenció cultural. Els organitzadors van convidar el poeta David Jou perquè llegís un vers especialment redactat per a l'ocasió i que tractava dels arxius catalans a Salamanca. El va llegir amb veu greu.

La darrera intervenció de la nit va ser la de Toni Strubell i Trueta, coordinador de la Comissió de la Dignitat. Féu una reflexió sobre el significat de les dues històriques jornades de protesta pel no retorn dels papers –el 14 i aquell mateix 15 d'octubre de 2002– i lamentà que a Salamanca les autoritats locals no van saber estar a l'alçada de les circumstàncies per rebre com calia la comitiva de cent-seixanta catalans desplaçats el dia anterior a la ciutat castellana. També, donà les gràcies als alcaldes i als regidors i a d'altres representants d'entitats i ajuntaments, diputats i senadors, i, sobretot, als afectats directes pels espolis, per haver volgut acompanyar la Comissió de la Dignitat en el seu desplaçament

a Salamanca, per als quals va demanar un fort aplaudiment. Va apuntar que el viatge a Salamanca havia «sorprès» perquè allà s'hi parlà d'emocions i de dignitat. Es referí a les intervencions de Rosa Maria Carrasco, que havia demanat de poder veure i recuperar la carta que el seu pare va adreçar a la seva família poc abans de morir afusellat, o els mots de Carles Fontserè reclamant la seva col·lecció de magnífics cartells avui segrestats a Salamanca. Va recordar les paraules de Rubert de Ventós: –"Archivaréis pero no convenceréis"–, clara paròdia de l'unanimitat "Venceréis pero no convenceréis". Strubell també es va referir amb agraïment a tots els sectors i persones que des de Salamanca s'havien solidaritzat amb la petició catalana, i també els 700 catedràtics i intel·lectuals de tot el món, encapçalats per Mario Soares, Francesco Cossiga, Noam Chomsky, Nawal el Saadawi i Paul Preston, que s'havien pronunciat en el mateix sentit, i per als quals, també, va demanar un fort aplaudiment. Finalment, va especular sobre el futur dels arxius catalans i assenyalà el desconcert que existia al mateix PP català sobre la qüestió, amb les contradiccions entre Piqué i Rajoy, que just abans de l'inici de l'acte a Barcelona qualificava la temàtica de "tancada". Strubell va ironitzar sobre allò que podria considerar com a cosa "tancada" el PP, ja que l'any 1975 també semblava que havia quedat «tancada» la tomba de Franco. Va acabar la seva intervenció tot considerant que sense el retorn dels documents catalans a Salamanca no quedaria superat l'enfrontament que significà la guerra civil i, doncs, encara vigent el "dret de conquesta".

La repercussió mediàtica de l'acte fou importantíssima. Meresqué titulars a primera plana a tots els principals mitjans catalans, amples reportatges en revistes, telenotícies i comentaris en totes les tertúlies radiofòniques. La Comissió de la Dignitat va agrair moltíssim la col·laboració de l'associació ACCAT i la del seu president Josep Espar Ticó, juntament amb la de Joel Joan, Raimon, Teresa Pàmies, la Federació de Corals i David Jou per la seva participació.

La Jornada Tècnica de l'AAC

El 18 de març de 2003 l'Associació d'Arxivers de Catalunya (AAC), amb la col·laboració de la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya va convocar una jornada tècnica per debatre la qüestió del retorn de la documentació catalana, confiscada durant la Guerra Civil a administracions, partits polítics, organitzacions sindicals i particulars, dipositada a Salamanca des de 1937 i que actualment forma part del Archivo General de la Guerra Civil Española (AGGCE). La jornada comptà amb el suport de la Comissió de la Dignitat, diversos dels membres del Secretariat de la qual van assistir-hi.

La finalitat de la jornada era oferir elements per a un debat tècnic entre la comunitat d'arxivers, amb la participació d'experts d'àmbit internacional i també d'arxivers catalans que han treballat, que treballen encara amb aquesta documentació i coneixen amb profunditat els fons documentals i la problemàtica. A les jornades l'expert Michel Duchein, cap dels arxius francesos, va presentar la ponència "Conciliació del respecte dels fons, el principi de provenença i la "pertinència territorial" i Klaus Oldenhage va presentar la ponència "La destinació dels arxius alemanys contemporanis després de la Segona Guerra Mundial."⁶

D'aquesta jornada se'n va treure unes conclusions tècniques sobre la polèmica a l'entorn dels Papers de Salamanca, una part de les quals reproduïm a continuació.

L'AGGCE és un centre d'arxiu que té el seu origen en els dipòsits documentals resultants de l'activitat confiscadora planificada i executada pels organismes d'informació de l'exèrcit franquista en iniciar-se la Guerra Civil Espanyola. Aplega documentació de molt diversos orígens i productors: particulars, entitats i administracions d'arreu de l'Estat Espanyol. Per tant, des del punt de vista arxivístic, l'AGGCE és un reagrupament artificial de "parts de fons" segregades dels seus fons originaris. Michel Duchein també anomena aquests reagrupaments artificials "pseudofons" o "fons mixtos", no se'ls pot anomenar "fons" en absolut, perquè no tenen el que els defineix com a tals, l'entitat

---

⁶ Aquest treball i d'altres són disponibles en anglès, castellà i català al web de l'Associació d'Arxivers de Catalunya <www.arxivers.com>.

conferida pel productor, en expressió d'aquest ponent, els manca "la comunitat d'origen".

En relació a aquestes "parts de fons" segregades dels seus fons d'origen, no per causes administratives, ni jurídiques, sinó per causes pràctiques, territorials o polítiques (guerres o conflictes), Michel Duchein admet que el reintegrament al seu fons d'origen, no solament és possible, sinó desitjable, en compliment del principi de provenença, amb la condició que aquestes parts de fons no s'hagin dispersat, estiguin perfectament identificades i se'n conegui clarament l'origen.

La teoria arxivística admet la segregació de fons, sense que això sigui conculcar el principi de provenença, quan existeixen causes administratives (canvi de competències d'un organisme) o causes jurídiques (supressió d'un organisme). En aquest s casos és inevitable el traspàs de fons o parts de fons dels organismes suprimits als organismes d'annexió.

Quan la segregació és per causes extraordinàries, raons polítiques, territorials, conflictes, etc, el reintegrament al seu fons originari és possible i convenient, sempre i quan, insistim, la documentació no estigui disgregada, estigui clarament identificada, se'n conegui l'origen o el productor i aquest productor estigui en condicions d'assumir-ne el dret de disposició.

Els documents catalans dipositats a Salamanca procedents de les confiscacions són els fons produïts per particulars, entitats, associacions, partits polítics i administracions dels qual van ser segregats. Arxivísticament, és possible el reagrupament d'aquest fons en aplicació del principi de provenença, segons el qual s'ha de mantenir com un únic conjunt els documents que les organitzacions i les persones han produït, reunit i/o conservat i utilitzat en l'exercici de la seva activitat personal o corporativa, per tal de poder conèixer la història d'una persona, la història d'una institució o l'evolució corporativa d'una entitat o administració

Respecte de la documentació catalana incautada cal fer notar que:

- a) *va tenir un caràcter instrumental, la documentació es va utilitzar per extreure la informació i va servir de base per generar la documentació pròpia dels organismes repressors del règim franquista, però no es va confondre amb aquesta, ni es va mesclar amb els expedients dels òrgans repressors.*
- b) *la documentació reivindicada per la Generalitat de Catalunya està perfectament identificada i organitzada.*

Tenint en compte aquests dos punts i els esmentats anteriorment: que va ser segregada per causa d'un conflicte armat, és a dir, per raons polítiques extraordinàries i no per les raons que arxivísticament estan tipificades (administratives o jurídiques); i que va anar a parar a un "fons" constituït artificialment, res no sembla justificar que aquests documents no puguin ser reintegrats als seus fons d'origen

Respecte a la preservació de la unitat del fons de l'AGGCE com arxiu de la Guerra Civil Espanyola i com a arxiu de la repressió, entenem que només es pot referir al manteniment de la unitat física de la documentació que es conserva al centre d'arxiu, perquè la unitat definida per la producció i la provinença no existeix, en tractar-se d'un fons aplegat artificialment.

La unitat d'arxiu, a més, no ve determinada pel tema. L'arxiu temàtic que selecciona els seus continguts en funció de la matèria no solament no existeix com arxiu -es podria dir centre de documentació- sinó que és una incoherència teòrica i pràctica. Certament és una metodologia que es va intentar aplicar durant el segle XIX, però està absolutament superada. Els criteris de selecció per a la creació o manteniment d'un arxiu temàtic serien sempre subjectius i, més greu encara, trencarien el context documental en el qual són creats els documents.

La unitat que s'intenta preservar en relació a l'Arxiu de la Guerra Civil, és només una unitat física de la documentació aplegada en aquest centre d'arxiu, però no és una unitat de fons.

El principi de provenença s'aplica també en conjugació amb el criteri de territorialitat. D'acord amb el principi de provenença i de pertinença territorial, els documents públics han de romandre en el territori per al qual es van crear, perquè formen part del patrimoni comú d'aquest territori (nació, regió, etc) i perquè només la conservació física d'aquest patrimoni documental permet donar testimoni de la continuïtat històrica, del desenvolupament cultural i econòmic d'una comunitat, base de la seva identitat, a la vegada que constitueix l'única garantia del reconeixement dels drets dels ciutadans.

El principi de provenença s'ha d'aplicar a favor de les administracions d'arxius autonòmiques, regionals, locals i particulars. És el reconeixement dels drets arxivístics dels governs autonòmics, regionals i locals en relació a la documentació per ells generada. Aquest reconeixement dels drets és el reconeixement de la propietat i la titularitat. El govern estatal ha de reconèixer els productors del fons com a titulars dels fons i, per tant, els drets de disposició que'n segueix.

La realització de còpies per mitjà de la microfilmació o de la digitalització és una solució de compromís que atenua temporalment el problema, però no és una solució satisfactòria ni des del punt de vista arxivístic ni des del punt de vista jurídic, per què no resol el problema de la propietat dels documents. Estem d'acord amb les solucions proporcionades per les noves tecnologies, però és important determinar que els documents originals s'han de restituir als respectius fons d'origen, en aplicació del principi de procedència i en reconeixement de la propietat dels fons. En el cas de la documentació de la Generalitat de Catalunya, les sèries identificades de l'administració catalana s'han de reintegrar als fons originals o a la institució d'arxiu que normativament li correspon, en aquest cas, l'Arxiu Nacional de Catalunya. Les còpies s'ha de dipositar a l'AGGCE.

La transferència i la restitució de la documentació serà menys conflictiva i menys problemàtica si es porta a terme atenent els principis de l'arxivística. Aquests són els únics criteris aplicables i que poden aportar objectivitat a situacions tècnicament complexes.

Es conclou d'aquí la necessitat de la presència dels arxivers de les dues administracions, l'autonòmica i l'estatal, en els òrgans de gestió i en les meses de negociació que hagin de tractar sobre el tema de la restitució dels documents. La presència de professionals de l'arxivística ha estat sempre mínima, o simplement ignorada, en els fòrums de debat i de negociació per la restitució de la documentació a Catalunya. Sí que hi han intervingut en canvi, de manera destacada i preeminent, els historiadors, experts i professionals molt competents en aquest cas, però usuaris dels arxius a la fi i no professionals de l'arxivística. Tots els òrgans constituïts per arbitrar solucions en relació a la documentació de Salamanca estan formats per historiadors, des de la Junta Superior de Archivos, òrgan assessor del Ministeri de Cultura, format per 12 membres, cap d'ells arxiver, passant per la Comissió d'Historidors, creada per la Junta i acabant pel Comitè d'Experts, no hi ha hagut un sol arxiver que hagi participat directament en aquests òrgans de decisió. Creiem que aquesta és una anomalia que cal resoldre.

Més activitats de la Comissió de la Dignitat⁷

Durant els anys 2003 i 2004 les activitats de la Comissió de la Dignitat no han parat. Seria impossible de donar-ne detalls de totes. D'una banda, la participació en centenars d'actes ha estat una constant arreu del país. D'altres actes -concretament cinc- han tingut com a marc la mateixa ciutat de Salamanca, organitzats per diferents entitats i grups com Ciudadanos por el Patrimonio, Izquierda Castellana o el Foro de Izquierdas-Los Verdes d'aquella ciutat. Alguns d'aquests actes s'han realitzat en llocs de marc tan incomparable com l'Ateneu de Salamanca -on Carles Fontserè va tenir-hi una destacadíssima intervenció- o la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Salamanca. Un debat amb arxiveres i professors universitaris, celebrat el 17 de

⁷ Per una relació exhaustiva, consulteu la Cronologia al final d'aquest llibre.

juny del 2004, va ser retransmès per la TV local de Salamanca. En el capítol dels actes també cabria esmentar dos càlids homenatges celebrats a Barcelona. El primer va ser organitzat en honor d'Aníbal Lozano i Teresa Carvajal, ambdós de Salamanca, i es va celebrar a l'Ateneu Barcelonès el 22 de maig del 2003. El segon homenatge va ser ofert al Catedràtic Emèrit de la Universitat de Southampton, Henry Ettinghausen, a la Farinera del Clot. Ambdós homenatges -molt concorreguts- s'havien ideat per a mostrar l'agraïment pel suport que aquelles persones havien prestat a la Comissió de la Dignitat.

La campanya de reclamació oficial dels documents també ha seguit el seu curs i han estat moltes les entitats que, seguint les pautes marcades per la Comissió, han iniciat els primers tràmits per a un eventual requeriment judicial de la seva propietat segrestada. Entre aquestes entitats caldria incloure els partits ERC i PSUC, i els sindicats UGT i CADCI, juntament amb d'altres entitats com ajuntaments -Tarragona entre ells- i persones particulars com les famílies Capo i Cambo. També s'han enviat informes a l'àrea de Cultura del Consell d'Europa per a denunciar el cas. Paral·lament, cal destacar una reunió celebrada per una delegació de la Comissió de la Dignitat⁸ amb el premi Nobel de la Pau, Adolfo Pérez Esquivel, el 13 d'abril del 2004, en què aquest ardit defensor dels drets humans va informar la Comissió de la seva intenció de dirigir una carta al president José Luis Rodríguez Zapatero, a qui pensava invocar la seva responsabilitat a l'hora de prendre la decisió de retornar els documents a Catalunya. El contingut de la carta va ser ampliament difós per la premsa catalana i espanyola.

En el capítol dels contactes polítics, cal destacar els que hi ha hagut al més alt nivell, com la reunió celebrada amb la ministra Carmen Calvo el dia 26 de maig del 2004. Aquella reunió, celebrada a la seu del Ministeri a Madrid, duraria més de dues hores. Per part de la Comissió comptaria amb la presència -entre d'altres- de dos expresidents del Parlament de Catalunya, Heribert Barrera i Joan Rigol, i el vicepresident de les Corts Valencianes, Joaquim Puig, a més del

---

⁸ Entre la qual es trobaven els següents membres delegats dels partits catalans: Dolors Comas i Josep Altayó (ICV), Josep Camps (CIU), Xavier Menéndez (PSC) i Elisenda Romeu (ERC).

president de l'Associació d'Arxivers de Catalunya, Joan Boadas i el professor de la Universitat de Salamanca, Jose Luis de las Heras. També es va reunir la Comissió amb la consellera de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el dia 28 de juny del 2004, en la seu de la Conselleria a Barcelona. Ambdues reunions van ser preparatòries de cara a la creació d'una nova comissió negociadora que al setembre del 2004 començarà a reunir-se de cara a prendre una decisió sobre la devolució a Catalunya dels "Papers de Salamanca".